

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT
2015:36

Strategisk medieplanering och yttrandefrihet på folkbibliotek – en diskursanalys av biblioteksrelaterad debatt 2012-2015

LARS BILTING
CARL HOLMUDD

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

Lars Bilding/Carl Holmudd

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis –
är tillåtet under förutsättning att upphovsmännen anges.

Svensk titel: Strategisk medieplanering och yttrandefrihet på folkbibliotek – en diskursanalys av biblioteksrelaterad debatt 2012-2015

Engelsk titel: Collection development and freedom of expression in public libraries – a discourse analysis of library related debate 2012-2015

Författare: Bilting, Lars & Holmudd, Carl

Färdigställt: 2015

Abstract: The aim of this bachelor thesis is to examine the different discourses related to freedom of expression linked to collection development that can be identified in and around the public library field. Questions posed in this study are: What discourses can be found and how do they interact? How is the public library's mission described in relation to freedom of expression and collection development within each discourse? Which subject positions are visible in the debate? The theoretical starting-point is Ernesto Laclau's and Chantal Mouffe's discourse theory. The used method is discourse analytic, but since Laclau and Mouffe provide no explicit step by step method how to use their theory, we have had to find inspiration in other discourse analytic papers. 38 articles from library journals and daily newspapers were analyzed. The result of the analysis reveals three discourses: a libertarian discourse, a profession-centred discourse and a reflexive discourse. From a professional point of view selection, based on professional considerations, is a necessity since no public library is able to stock everything. From a libertarian perspective, the public library's mission is to serve the public without any censorship filters. The main position in the reflexive discourse is that freedom of expression is negotiated in dialogue with vulnerable groups to ensure a public library for all. Based on the result of the analysis we draw the conclusion that the interpretations of laws and guidelines differ within the public library discourse. We therefore propose a clearer national coordination on collection development strategies.

Nyckelord: Yttrandefrihet, medieplanering, folkbibliotek, diskurs, diskursanalys, censur, urval, debatt

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	3
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
1.3 AVGRÄNSNINGAR	4
2. TIDIGARE FORSKNING	4
2.1 STRATEGISK MEDIEPLANERING PÅ FOLKBIBLIOTEK	4
2.2 DISKURSANALYSER INOM DET BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAPLIGA FORSKNINGSFÄLTET	7
2.3 LAGAR OCH RIKTLINJER	8
3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	9
3.1 EPISTEMOLOGISK BAKGRUND	10
3.1.1 <i>Laclaus och Mouffes diskursteori</i>	10
4. METOD, MATERIAL OCH URVAL	12
4.1 ANALYSMETOD	12
4.2 METOD FÖR INSAMLING OCH URVAL AV EMPIRISKT MATERIAL	13
4.3 SJÄLVREFLEKTION	14
5. ANALYS	15
5.1 DEN FRIHETLIGA DISKURSEN	16
5.2 PROFESSIONSDISKURSEN	18
5.3 DEN REFLEXIVA DISKURSEN	19
5.4 NODALPUNKTER OCH FLYTANDE SIGNIFIKANTER	20
5.4.1 <i>Nodalpunkter</i>	20
5.4.2 <i>Flytande signifikanter</i>	21
5.5 SUBJEKTSPOSITIONER	23
5.5.1 <i>Användare</i>	23
5.5.2 <i>Bibliotekarier</i>	23
5.5.3 <i>Övriga subjektspostioner</i>	24
6. DISKUSSION OCH SLUTSATSER	25
6.1 FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING	28
KÄLLFÖRTECKNING	30
EMPIRISKT MATERIAL	32
TITLAR SOM NÄMNS I DET EMPIRISKA MATERIALET	35

1. Inledning

När den franska satirtidningen *Charlie Hebdo*s redaktion utsattes för ett terrorattentat den 7 januari 2015 utlöste händelsen en våg av stödmanifestationer runt om i världen. I Sverige stod snart flera folkbibliotek i kö för att få köpa in senaste numret av tidningen med en karikatyr av profeten Muhammed på omslaget och bara några veckor efter attentatet gav *Biblioteksbladet* ut ett dubbelnummer på temat *Biblioteken och yttrandefriheten efter Charlie*.

Debatter angående yttrandefrihet och folkbibliotek har figurerat frekvent under de senaste åren i svensk media och det är de här debatterna som står i fokus för vår studie. Debatterna har bland annat kretsat kring rasstereotyper i barnlitteraturen, invandringskritisk opinionsbildning och kontroversiella föreläsningar. Det har i högsta grad fokuserats på folkbibliotekens medieplanering, om att bevara eller gallra, köpa in eller låta bli.

Då ett folkbibliotek inte kan rymma alla tillgängliga publikationer blir någon form av urvals- och gallringsprincip nödvändig. Att gallra för att göra plats, förvärva eller inte förvärva är en avvägning som vilar på bibliotekarien. Oundvikligen ställs denne då och inför svåra beslut där borttagande, förflyttning eller uteblivet förvärv kan skapa debatt om censur och/eller inskränkning av informationsfrihet. På samma sätt kan kontroversiellt material som köps in eller behålls i samlingen skapa debatt rörande eventuell diskriminering och kränkning. Bibliotekarien Jonas Aghed (2013) belyser, något tillspetsat, medieplaneringens svåra konst i den vänsterorienterade tidskriften *Bibliotek i samhälle*:

Hur vi än styr inköp och verksamhet blir det fel. Författarorganisationer klagar på att vi faller efter för kommersiella intressen om vi köper in för mycket deckare och storsäljare i förhållande till mer experimentell och krävande litteratur, medan kommunpolitiker som vill ha upp besöksiffrorna å sin sida kräver att vi ska ”ge folk vad folk vill ha”. Frihetliga tänkare säger att vi bedriver moralisk vakthållning om vi begränsar åtkomsten till vissa sajter på webben, småbarnsföräldrar känner sig kränkta om vi inte gör det. Företrädare för tankesmedjor hävdar att vi bedriver politisk indoktrinering om vi inte köper in tillräckligt mycket högerlitteratur. Och som grädde på moset ligger olika mer eller mindre seriösa opinionsbildare på lur för att anklaga oss för att bedriva censur, om vi av politiska eller andra skäl tar bort visst material ur beståndet, eller inte vill införskaffa det (Aghed 2013, s. 14).

I *Bibliotekens internationella manifest*¹ (2014) fastställer IFLA (The International Federation of Library Associations and Institutions) att ”urvalet av och tillgängligheten hos bibliotekets material och tjänster ska styras av professionella överväganden och inte av politiska, moraliska eller religiösa åsikter” (s. 18). Vilka urvalskriterier dessa ”professionella överväganden” skall vila på framgår inte, men i Bibliotekslagen (SFS 2013:801) framgår bland annat att utbudet skall präglas av ”allsidighet” och ”kvalitet”. Dessa riktlinjer lämnar fältet öppet för tolkning. Detta visar sig i Åsa Söderlinds och Gullvor Elfs (2014) kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument. Söderlinds och Elfs rapport visar på att folkbibliotekens medieplaner och urvalskriterier skiljer sig åt när det gäller formuleringar kring vad som bör finnas och inte

¹ Ur: *Glasgowdeklarationen om bibliotek, informationstjänster och intellektuell frihet*. En liknande formulering finns även i *IFLA:s förklaring om bibliotek och intellektuell frihet* (s. 76). Båda manifesten återfinns i samlingspublikationen *Bibliotekens internationella manifest* (2014).

bör finnas i bibliotekets bestånd. Att dessa skillnader, hur biblioteken tolkar sitt uppdrag, torde synas även i den allmänna biblioteksdebatten är utgångspunkten för den här studien. Debatter i biblioteks- och dagspress kring yttrandefrihet och medieplanering på folkbibliotek under åren 2012-2015 har här analyserats med diskursanalytisk teori och metod. Genom att urskilja olika diskursiva formationer, det vill säga *sätt att tala om* yttrandefrihet och medieplanering på folkbibliotek kan vi bättre förstå vilka föreställningar om folkbibliotekets funktion som framträder i debatten. Åse Hedemark (2009) menar i sin diskursanalys av debatter om folkbiblioteket 1970-2006 att "den offentliga och mediala bilden av folkbibliotek är viktig för de föreställningar om bibliotek som formas i samhället" (Hedemark 2009, s. 166), vilket indikerar den samhällseliga relevansen av vår studie.

När det gäller uppsatsens huvudsakliga fokus, medial debatt om yttrandefrihet i arbetet med strategisk medieplanering i folkbiblioteket, är det på sin plats att tydliggöra vad vi talar om när vi talar om *yttrandefrihet* respektive *strategisk medieplanering*.

En flitigt använd sentens rörande yttrande- och åsiktsfrihet är den som (felaktigt) tillskrivs den franske författaren Voltaire²: "Jag delar inte din åsikt men är beredd att dö för din rätt att uttrycka den".

Ett mer utförligt försvar för tanke- och yttrandefriheten förde den brittiske filosofen och ekonomen John Stuart Mill i *Om friheten* (1967[1859]). Mill framhöll vikten av att alla åsikter får yttras och konfronteras med andra:

Även om den åsikt som nedtystas är en villfarelse, kan den dock innehålla och innehåller mycket ofta en viss grad av sanning. Och då den allmänna eller förhärskande opinionen i någon fråga sällan eller aldrig är hela sanningen, så är det endast genom kontroverser mellan olika meningar som andra sidor av sanningen har någon utsikt att göra sig gällande (Mill 1967 [1859], s. 59).

I regeringsformen (SFS 1974:152, 2 kap) nämns grundläggande mänskliga opinionsfriheter såsom *yttrandefrihet*, *informationsfrihet*, *mötesfrihet*, *demonstrationsfrihet*, *föreningsfrihet* och *tryckfrihet*. I *Bibliotekens internationella manifest* (2014) åberopas den *intellektuella friheten*. Liknande formuleringar återfinns i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (artikel 19) samt i Europakonventionen (SFS 1994:1219, artikel 10). I vårt empiriska material åberopas flera av dessa fri- och rättigheter. När vi i analysen talar om "yttrandefrihet" används detta begrepp som ett samlingsbegrepp för alla aspekter på opinionsfrihet.

Begränsningar av yttrandefriheten kan tillåtas vid exempelvis risk för ordningsstörning. I vår empiri förekom även hänvisningar till paragrafen om hets mot folkgrupp (SFS 1962:700, *Brottsbalk*, 16 kapitlet, § 8) som skäl för att inte inkludera ett kontroversiellt material i samlingen.

² Egentligen en sammanfattning av Voltaires ståndpunkt i frågan. Sentensen formulerades av författaren Evelyn Beatrice Hall (pseud. S.G. Tallentyre) i Voltairebiografin *The Friends of Voltaire* (Tallentyre 2004[1906]).

Strategisk medieplanering, mediearbete, beståndsuppbyggnad, beståndsutveckling, urvalsfilosofi – kärt barn har många namn. När Anna-Lena Höglunds och Christer Klingbergs bok *Strategisk medieplanering för folkbibliotek* publicerades 2001 var den först i sitt slag i Sverige, även om ”arbete med medierna” ägnats ett eget kapitel i folkbiblioteksutredningens betänkande redan år 1984. Kanske är det därför det är svårt att finna en uniform benämning på bibliotekens arbete med samlingarna, med avseende på exempelvis inköp och gallring. Många kommuner manifesterar riktlinjerna för detta arbete i särskilda medieplaner, vilka ibland utgör en del av den övergripande biblioteksplanen. Höglund och Klingberg beskriver en medieplan på följande vis:

En medieplan innebär en rationalisering och effektivisering av inköpsarbetet. Med en klar tanke bakom hur urvalet skall göras, behöver inte återkommande principdiskussioner tas upp varje gång sådana böcker blir aktuella. Dessa principdiskussioner klaras av när medieplanen görs eller revideras (Höglund & Klingberg 2001, s. 98).

En vanlig benämning på medieplanering i studiens empiriska material är kort och gott ”urvalsarbete”.

1.1 Problemformulering

Det ständiga flödet av information och utgivande av ny media kräver att folkbiblioteket arbetar med strategisk medieplanering då allt omöjligt kan rymmas i bibliotekets samlingar. Med bibliotekslagens krav på allsidighet och kvalitet som ledstjärna görs urval. Åsa Söderlinds och Gullvor Elfs (2014) kartläggning av bibliotekens mediestrategiska arbete visar att det råder delade meningar inom biblioteksväsendet kring på vilka grunder detta urval bör göras. Dessutom finns ett yttre tryck från makthavare och samhällsdebattörer kring folkbibliotekets funktion i relation till yttrande- och informationsfrihet och begränsningar av dessa friheter. Med ett diskursteoretiskt perspektiv blir det fruktbart att analysera dessa delade meningar så som de framträder i offentlig debatt. Vi vill med vår studie tydliggöra olika perspektiv på strategisk medieplanering, hur dessa perspektiv förhåller sig till varandra, den mening perspektiven tillmäter debatternas centrala begrepp samt de subjekspositioner (uttalare och omtalade) som framträder i utsagorna. Denna kunskap kan säga oss något om hur bilden av folkbiblioteket konstrueras i den offentliga debatten, vilket i sin tur får konsekvenser för hur föreställningen om folkbiblioteket formas i samhället. Studiens resultat kan förhoppningsvis också utgöra ett stöd i bibliotekens strategiska medieplanering på lokal, regional och nationell nivå.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår studie är att med diskursanalytisk teori och metod synliggöra olika föreställningar i biblioteksrelaterad debatt kring folkbibliotekets funktion i förhållande till yttrandefrihet och strategisk medieplanering.

Våra huvudsakliga frågeställningar är:

- Vilka diskurser kring yttrandefrihet och strategisk medieplanering framträder och hur förhåller sig dessa till varandra?

- Hur framställs folkbibliotekets uppdrag i förhållande till yttrandefrihet och strategisk medieplanering inom respektive diskurs?
- Vilka subjektspositioner, uttalare och omtalade, framträder i utsagorna?

1.3 Avgränsningar

Som vi kommer att utveckla i teoriavsnittet handlar diskursanalys om att synliggöra hur ett visst fenomen framställs under en given tidsrymd. Flera tidsrymder kan studeras för att kunna jämföra och se eventuella förändringar över tid (se exempelvis Lindsköld 2013 eller Hedemark 2009). Vi har i den här studien valt att avgränsa vår empiri till biblioteksrelaterad debatt om yttrandefrihet och strategisk medieplanering publicerad i biblioteks- och dagspress under *en* tidsrymd, närmare bestämt åren 2012-2015, med syftet att få en lägesbeskrivning av de diskursiva formationer som framträder i samtidsdebatten kring dessa frågor. Dessa debatter florerar även i sociala medier, bloggar och e-postlistor (exempelvis BIBLIST). Vi har på grund av de ibland otydliga avsändare som förekommer i dessa forum valt att inte inkludera dessa utsagor i vår empiri.

2. Tidigare forskning

I detta kapitel kommer vi att redogöra för litteratur och tidigare forskning om medieplanering och yttrandefrihetens gränser i folkbibliotekskontext som har haft relevans för vår studie. Vi kommer i slutet av kapitlet att lyfta fram olika lagar och riktlinjer som är relevanta för folkbibliotekens mediearbete.

2.1 Strategisk medieplanering på folkbibliotek

Ett begrepp som ofta nämns i debatten om yttrandefrihet kopplat till folkbibliotekens mediearbete är *censur*. 1953 publicerades den amerikanske biblioteks- och informationsvetaren Lester Asheims artikel *Not Censorship, But Selection*. Asheim gör i sin argumentation åtskillnad mellan bibliotekarierollerna ”the Selector” och ”the Censor”. ”The Selector” har ett positivt angreppssätt och söker finna argument för att behålla det kontroversiella materialet i samlingen, medan ”the Censor” med ett negativt angreppssätt söker finna argument beträffande begränsande av samma material (Asheim 1953, s. 66). Asheims princip har varit vägledande sedan dess och återopas än idag i arbetet med strategisk medieplanering. 1983 utvecklade Asheim sitt resonemang och betonade att urval inte handlar om bibliotekariens eget tycke och smak utan vad denne opartiskt bedömer att användarna vill ha och behöver (Asheim 1983, s. 180 f). Denna ståndpunkt lyftes även fram i folkbiblioteksutredningens betänkande 1984:

Bedömningen av om en bok skall köpas in eller inte måste göras med hänsyn till det lokala folkbibliotekets mål och uppgifter; inköparen måste göra klart för sig i vilket sammanhang just den boken fyller en funktion. Hans egna intressen och värderingar får inte avgöra hans ställningstaganden (SOU 1984:23, s. 70).

Asheims artiklar har relevans för vår studie då hans tankar utgör en strategi som blivit vägledande för såväl lagstiftning som lokala medieplaner.

I inledningsavsnittet citerades IFLA:s Glasgowdeklaration där man framhåller att ”professionella överväganden” skall styra bibliotekens urvalsarbete. Anna-Lena Höglund och Christer Klingberg publicerade 2001 en handbok i mediebeståndsuppbyggnad, *Strategisk medieplanering för folkbibliotek*. Författarna fokuserar på olika strategier för att främja kvalitet i arbetet med beståndet. Med kvalitet menas att inköp och gallring inte bör ske ad hoc eller enbart på basis av uttryckt efterfrågan, utan snarare efter noggrann planering och utvärdering, kartläggning av användarnas behov och i samklang med befintliga styrdokument. Höglund och Klingberg presenterar konkreta metoder för att mäta balans i bestånd, inköp och gallring. Deras bok är relevant för vår studie då flera av utsagorna i empirin återoppar folkbibliotekets oberoende med hänvisning till bibliotekariernas kompetens. Även om Höglunds och Klingbergs bok är det närmaste en konkretisering av vad ”professionella överväganden” kan tänkas vara ger de inga svar på hur folkbiblioteken bör resonera kring kontroversiellt material. Strategisk medieplanering kan, som vi berörde med ett citat från Höglund och Klingberg i inledningen, vara en hjälp att effektivisera inköpsarbetet och för att undvika återkommande principdiskussioner kring exempelvis kontroversiella böcker eller andra medier.

Flera av utsagorna i vår empiri tar avstamp i konkreta fall där en debatt uppstått kring kontroversiellt material i beståndet. Ett sådant fall har den kanadensiska biblioteks- och informationsforskaren Ann Curry (1994) studerat i sin kartläggning av de skäl folkbiblioteken i Kanada angav för att köpa in eller avstå från inköp av den då kontroversiella³ romanen *American Psycho* av den amerikanske författaren Bret Easton Ellis. Currys studie, publicerad i *Library & Information Science Research*, visade på att biblioteken dels agerade utifrån medias mottagande av boken men även utifrån graden av efterfrågan. De bibliotek som valde att avstå från inköp angav negativ uppmärksamhet i media som huvudsakligt skäl kombinerat med låg uttryckt efterfrågan. De bibliotek som valde att köpa in boken angav den mediala uppmärksamheten i sig som väsentligt skäl och därmed en ”förväntad efterfrågan”. Currys slutsats är att hantering av kontroversiella medier är komplext och bibliotekarierna fattar svåra beslut i avvägningen mellan faktorer som medial uppmärksamhet, efterfrågan, kvalitet, samhälleligt behov och intellektuell frihet. Studien visade även att ytterst få klagomål hade riktats mot de bibliotek som valde att köpa in *American Psycho* och Curry föreslår att detta borde uppmuntra bibliotekarierna att ta större risker med val av kontroversiellt material så att allmänheten själva kan värdera innehållet (Curry 1994, s. 215 f). Currys studie är relevant för att förstå komplexiteten i bibliotekens professionella överväganden i mediearbetet. Den visar också att yttre faktorer som medial uppmärksamhet och efterfrågan spelar in och åberopas i dessa överväganden.

Även historikern och författaren Rasmus Fleischer (2011) berör i sin debattbok *Biblioteket* komplexiteten i den verksamhet som medieplanering utgör. Fleischer tar i sammanhanget upp så kallade profilköp, där biblioteken låter en kommersiell aktör göra färdiga urval utifrån givna profiler. Fleischer ser en risk för att denna rationaliseringsåtgärd kan leda till att bibliotekariernas litteraturförmedlande kompetens urholkas, ef-

³ Utgivningen försiggicks av rykten om bokens explicita beskrivningar av perverterat våld och sex. Ett bokförlag vägrade först att publicera boken och när den väl publicerats på annat förlag följde intensiv debatt och överlag nedslående recensioner. Lobbyism från olika läger gällande lämpligheten att köpa in boken till folkbiblioteken ställde inköpande bibliotekarierna inför svåra dilemman (Curry 1994, s. 201 ff).

tersom inköpsarbetet i sig ger bibliotekarien överblick och kunskap om litteraturen. Vidare anser Fleischer att folkbiblioteket borde våga blotta sig mot kritik genom att bli mer transparenta kring de val som görs, bland annat i urvalsprocessen (Fleischer 2011, s. 22 f, 44 f). Vi har valt att nämna Fleischer här, då profilköp som konsekvens av användarstyrning och efterfrågan är något som kopplas till yttrandefrihet och censur i några av utsagorna i vår empiri. Fleischers bok är även intressant då brist på transparens i urvalsarbetet kan väcka frågor om hur folkbiblioteket tolkar sitt uppdrag i dessa frågor.

Åsa Söderlind och Gullvor Elf (2014) kartlade på uppdrag av Svensk biblioteksförning mediestrategiskt arbete på bibliotek. I sin studie av 65 medieplaner kombinerat med 21 semistrukturerade intervjuer med olika typer av bibliotekarier kunde Söderlind och Elf påvisa en tydlig trend mot en alltmer användarstyrd inköpspolicy, med inslag som exempelvis profilköp där privata aktörer gör förhandsurval (2014, s. 10). Vidare noteras att bibliotekens medieplaner ofta innehåller en mängd kriterier för vad som *inte* bör köpas in (exempelvis rasism, spekulativt våld, pornografi eller partipolitiskt material), trots att några sådana föreskrifter inte finns i normerande dokument som bibliotekslagen eller IFLA/UNESCO:s manifest (Söderlind & Elf 2014, s 44 f). I sina slutsatser bejakar Söderlind och Elf komplexiteten i de överväganden bibliotekarier ofta ställs inför i mediarbetet:

Bibliotekarier kan måhända framstå som otydliga i sitt ställningstagande men kanske är kompromisser den enda framkomliga hållningen och strategin i situationer där motstridiga mål och värden, som på en viss nivå kanske inte är, och inte heller bör vara kompatibla eller förenliga, existerar i biblioteksarbetet? (Söderlind & Elf 2014, s. 117)

De menar vidare att såväl egna medieplaner som internationella manifest inte kan bli levande dokument utan ”en ständig pågående diskussion och ett öppet och problematiserande förhållningssätt i yrkesövningen” (Söderlind & Elf 2014, 117 f). Söderlinds och Elfs rapport har stor relevans för vår studie då den belyser heterogeniteten i tolkningen av vad som bör vägleda biblioteken i det strategiska mediarbetet.

Mona Quicks (2014) *Medieplanering för folkbibliotek* är en inspirationsbok kring hur folkbibliotekarier kan arbeta med strategisk medieplanering. Quicks fokus ligger inte huvudsakligen på yttrandefrihet eller kontroversiella inslag i beståndet. Dock är hennes tankegångar kring gåvotidskrifter intressanta, där hon menar att skänkta politiska och religiösa tidskrifter ofta kan resultera i ”allt-eller-ingen-resonemang”. Om folkbiblioteket har som ambition att samtliga kommunrepresenterade partiers publikationer skall finnas med i beståndet innebär det att även mer extrema partier kan behöva inkluderas. I vissa fall har detta lett till sabotage från upprörda användare (Quick 2014, s. 107 f). Quick teoretiserar inte kring medieplanering, men hennes bok ger en inblick i konkreta överväganden i folkbibliotekskontexten och är en av få svenska publikationer i ämnet.

2.2 Diskursanalyser inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningsfältet

Inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningsfältet har ett diskursanalytiskt angreppssätt tillämpats i flera uppmärksammade studier. Då diskursanalys inte tillhandhåller några färdiga metodverktyg har det varit fruktbart att inspireras av dessa studier. Vi kommer mer ingående att beskriva hur vi har inspirerats i metodavsnittet (kapitel 4). I de fall där problemformuleringen angränsar vår (Hedemark 2009; Simonsson 2013) har vi även kunnat använda oss av resultaten i vår analys.

Åse Hedemark och Jenny Hedman⁴ (2002) undersökte i sin magisteruppsats *Vad sägs om användare?* hur folkbibliotekariers syn på användare konstruerades i tre svenska bibliotekstidskrifter. Fyra diskurser urskildes med fokus på folkbildning, pedagogik, informationsteknologi och marknadsekonomi. I de respektive diskurserna talades det om användaren som medborgare/uppdragsgivare, självgående informationssökare, teknikorädd ”användare” eller kund/konsument.

I sin bok *Kulturen som kulturpolitikens stora problem* försöker Anders Frenander (2005) svara på frågan om varför svensk kulturpolitik ser ut som den gör genom att med diskursanalytisk ansats granska partiernas kulturpolitiska program, tidskrifter, debattböcker, debattartiklar och statliga utredningar från hela 1900-talet kronologiskt.

Åse Hedemark (2009) studerade i sin avhandling *Det föreställda biblioteket* hur föreställningar om folkbibliotekets uppdrag och roll konstruerades i dagspress, radio och TV med nedslag i 1970-, 80, 90 och 2000-talsdebatter. Hedemark visade att offentliga och mediala bilder av folkbiblioteket är viktiga för hur föreställningar om folkbiblioteket formas i samhället. Detta är en insikt vi tar med oss i problemformuleringen för denna studie. Vi har även inspirerats av Hedemarks uppdelning av diskursernas subjekspositioner i subjeksroller (uttalare i diskursen) och objektsroller (omtalade i diskursen).

Linnéa Lindsköld (2013) studerade i sin avhandling *Betydelsen av kvalitet – en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009* vilka föreställningar om estetisk kvalitet som kommer till uttryck i svensk litteraturpolitik och hur kvalitetsbegreppet används i den litteraturpolitiska debatten. Med diskursiv ansats analyserades offentligt tryck, debattböcker, tidningsartiklar och transkriberade intervjuer.

Marie Simonsson (2013) gjorde en diskursanalys på kandidatnivå, med fokus på den så kallade Tintindebatten. Hennes studie har utgjort inspiration i och med att den tillhör samma genre som vår studie när det gäller såväl angreppssätt, nivå och fokus. Även Simonsson valde att studera debatten i biblioteks- och dagspress, men valde att dessutom inkludera debattinlägg från B&I-forumet BIBLIST i sitt empiriska material. Hon identifierar två huvudsakliga diskurser – informationsfrihetsdiskursen och urvalsdiskursen. Simonsson menar i sina slutsatser att ”bibliotekarievärlden inte lyckats riktigt med att berätta för allmänheten om hur verksamheten fungerar, och kanske inte heller lyssnar tillräckligt på människor på båda sidor av den diskursiva formationen” (Simonsson

⁴ Hedman heter numera Lindberg.

2013, s. 24). Hon menar vidare att bibliotekarier, genom att ”inte höras alls i debatten” lämnar arenan öppen för felaktigheter och spekulationer (s. 24). Den relevans Simonssons studie har för vår egen är att utsagor med avstamp i Tintindebatten även ingår i vår empiri.

2.3 Lagar och riktlinjer

Flera av utsagorna i vår empiri hänvisar direkt eller indirekt till lagtexter och andra normerande dokument för att legitimera ståndpunkter eller ageranden. Vi har redan i inledningen berört generell lagstiftning kring yttrandefrihet och hets mot folkgrupp. Vi kommer här att ta upp de styrdokument som specifikt riktar sig mot folkbiblioteksverksamhet gällande yttrandefrihet och strategisk medieplanering.

Bibliotekslagen (SFS 2013:801)

När Bibliotekslagen berör yttrandefrihet och medieplanering är det framförallt andra och sjätte paragraferna som är relevanta:

2 § Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturellverksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

6 § Varje kommun ska ha folkbibliotek. Folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarna behov. Folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet.

Demokrati, fri åsiktsbildning, tillgänglighet, användarnas behov, allsidighet och kvalitet är, som vi skall se, också begrepp som förekommer frekvent i studiens empiri.

I det kommentarsmaterial som Svensk Biblioteksföreningen nyligen publicerade, under titeln *För det demokratiska samhällets utveckling – Bibliotekslagen enligt lagstiftaren*, tydliggörs vad som åsyftas med respektive paragraf. Man menar att fri åsiktsbildning vilar på yttrandefriheten vilket innebär att biblioteken skall inta en neutral hållning i förhållande till den tillhandahållna informationen och understödja fritt meningsutbyte. Biblioteksverksamheten skall präglas av öppenhet inför olika perspektiv och stå fri från censur eller andra hindrande åtgärder (2015, s. 8). Allsidigheten innebär att medier och tjänster inte får styras av ideologiska eller religiösa påtryckningar. Olika åsikter skall ges utrymme i bibliotekens utbud för att ge användarna möjlighet att bilda sig en informerad uppfattning i omdiskuterade frågor. Kvalitetskriterier skall ligga till grund för inköp, upphandling eller gallring.

Bibliotekens internationella manifest (IFLA/UNESCO)

År 1949, i efterdyningarna av andra världskriget, antog FN-organet UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) ett folkbiblioteksmanifest i samarbete med IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions).

Syftet med detta var att tillhandhålla medborgarna fri tillgång till kunskap och information genom att bygga upp allmänna bibliotek. Manifesten har med åren utökats av IFLA och kom i svensk översättning av Svensk Biblioteksförening och Svenska Unesco-rådet 2014.

I folkbiblioteksmanifestet finns riktlinjer för folkbibliotekens medieplanering:

Hög kvalitet samt anpassning till lokala förutsättningar och behov är en grundläggande förutsättning. Materialet ska spegla nutida trender och samhällsutveckling, likaväl som minnet av mänsklighetens tidigare strävan och fantasi. Folkbibliotekets samlingar och tjänster ska inte vara föremål för någon form av ideologisk, politisk eller religiös censur eller för kommersiella påtryckningar (Bibliotekens internationella manifest 2014, s 12).

Liknande formuleringar finns i IFLA:s förklaring om bibliotek och intellektuell frihet. Bland annat skall biblioteken ”anskaffa, bevara och göra tillgängligt ett så rikt utbud av material som möjligt för att avspegla samhällets bredd och särintressen”. Vidare skall biblioteken ”säkerställa att urvalet och tillgången till material och tjänster styrs av professionella överbäganden och inte av politiska, moraliska eller religiösa åsikter” samt ”anskaffa, organisera och förmedla information fritt och motsätta sig varje form av censur” (Bibliotekens internationella manifest 2014, s. 76).

Folkbiblioteksutredningen (SOU 1984:23)

Folkbiblioteksutredningen har många år på nacken nu, men är ändå värd att nämna i sammanhanget. Utöver den enskildes rätt till utnyttjande av ”den grundlagsfästa informations- och yttrandefriheten” lyfts det som kan uppfattas som kontroversiellt fram: ”Mediebeståndet skall vara allsidigt. I kontroversiella frågor skall det försöka spegla motstridande intressen och åsikter, så att individen får möjlighet att själv bilda sig en uppfattning” (SOU 1984:23, s. 43).

En nationell biblioteksstrategi

Under flera år har frågan om en nationell biblioteksstrategi debatterats. En sådan finns i samtliga nordiska länder utöver Sverige. I vårändringsbudgeten för år 2015 meddelades dock att regeringen föreslår att Kungliga biblioteket (KB) ges i uppdrag att ta fram en sådan strategi i syfte att ”främja samverkan och kvalitetsutveckling inom hela det svenska biblioteksväsendet” (Prop. 2014/15:99, s. 122). Under sommaren 2015 meddelades att KB:s arbete kommer att ledas av Utbildningsradions tidigare VD Erik Fichtelius (Axelsson 2015). Vad en nationell biblioteksstrategi skulle kunna innebära för folkbibliotekens lokala arbete med strategisk medieplanering är ännu oklart, men detta första steg är ändå värt att notera.

3. Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel börjar vi med att ge en kort översikt över vår valda teoris epistemologi och en definition av hur vi använder begreppet *diskurs* i vår studie. Därefter följer en beskrivning över Laclaus och Mouffes diskursteori.

3.1 Epistemologisk bakgrund

Diskursanalysen vilar på en socialkonstruktivistisk grund. Den socialkonstruktivistiska idén grundar sig på fyra antaganden. Den ställer sig kritisk till att en objektiv sanning existerar, all form av kunskap har alltid en kulturell och historisk prägel, vår uppfattning om världen och vår världsbild är inte statisk utan föränderlig över tid. Den socialkonstruktivistiska tanken är att den sociala världen skapas och upprätthålls genom sociala processer. Den västerländska kontexten har skapat naturliga normer och handlingar för oss som befolkar den här delen av världen. Därtill har även vår världsuppfattning skapat för oss otänkbara normer, exempelvis polygami eller pederasti, handlingar som utifrån vår samtidkontext ses som avvikande beteenden men i andra kulturer och även här i väst varit fullt acceptabla, som exemplet pederasti, som var näst intill praxis inom vissa sociala klasser i antikens Grekland (Dahlöf, u.å.). Eftersom det existerar en mängd olika världsåskådningar, bestämda av kulturell och social tillhörighet, blir kontentan att beroende på kontext och världsåskådning, tillsammans med de sociala konstruktionerna av ”sanning” och ”kunskap”, så skapas differentierade sociala normer på olika territorier och likväl under skilda tidsepoker (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 11 f).

När vi söker efter en definition av begreppet *diskursanalys* upptäcker vi relativt fort att det inte finns någon konsensus kring vad diskurser är eller någon normativ metodbeskrivning av hur en analys av diskurser bör genomföras (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 7; Bergström & Boréus 2005, s. 307). Fransmannen Michel Foucault (1926-1984) är den filosof som ofta tillskrivs diskursanalysens fadersroll. Hans definition av diskursbegreppet lyder som följer: ”Hela den praktik som frambringar en viss typ av yttranden” (Bergström & Boréus 2005, s. 309). Ett annat sätt att definiera begreppet gör Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips i sin bok, *Diskursanalys som teori och metod* (2000), där de inledningsvis beskriver ”diskurs” som ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)”. Enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000) har begreppet ”diskurs” använts i en mängd debatter och vetenskapliga texter utan att definierats närmare eller så har begreppet preciserats så noggrant att dess betydelse har varierat mycket beroende på kontexten det har använts i, vilket medfört att en allmängiltig definition är näst intill omöjlig (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 7).

Som nämnts ovan existerar det en mängd olika tolkningar och inriktningar av vad diskursanalys egentligen är och diverse normativa användningsområden och metodologiska synsätt på vilket sätt diskursanalysen som teori och/eller som metod bör appliceras inom vetenskapliga studier.

Till den här studien definierar vi diskurs som ett ramverk, vilket innefattar ett regelsystem som avgör vad som är möjligt att säga och göra, genom en fixering av teckens specifika betydelse.

3.1.1 Laclaus och Mouffes diskursteori

Efter att ha studerat diverse varianter av diskursanalys har vi gjort bedömningen att Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes diskursteori är den variant av diskursanalys som

bäst lämpar sig för vår studie, då vårt syfte är att identifiera de diskurser som kan sättas i samband med, respektive i motsats till, yttrandefrihet under vårt definierade tidsspann.

Teorin utgår ifrån att språket konstruerar diskursen och därigenom konstruerar den sociala världen. Vidare menar Laclau och Mouffe att på grund av språkets instabilitet, är diskursens betydelse i ständig omformning genom dess kontakt med andra diskurser. Teorins nyckelord är därför *diskursiv kamp*. Med kamp avser Laclau och Mouffe att ingen diskurs är en sluten enhet utan omformas ständigt i kontakten med andra diskurser. Kampen som åsyftas är alltså kampen om betydelser. Som nämnts ovan representerar varje diskurs ett sätt att konstruera hur den sociala världen beskrivs och uppfattas. Laclau och Mouffe menar att varje diskurs kämpar för att uppnå *hegemoni*, det vill säga att varje diskurs strider mot andra diskurser för att låsa fast betydelsen av språket till sin egen sociala världsbild/sociala praktik (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 13). Kampen mellan de olika diskurserna består i försök att avskaffa alla potentiella betydelser av vissa tecken, för att på så sätt tillsluta ett teckens betydelse till en specifik diskurs (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 34).

Laclaus och Mouffes diskursteori har en omfattande begreppsapparat, men vi redovisar endast de olika begrepp som kommit till användning och på sådant sätt är relevanta för vår studie.

Enligt Laclaus och Mouffes diskursteori kallas de *tecken* (i vår studie specifika ord) som ännu inte tillskrivits någon mening eller specifik plats i en diskurs för *element*. Men om eller när de blir fixerade, det vill säga, *artikulerade* in i en viss diskurs benämns de istället som *moment*. När ett element artikulerats till ett moment har detta element/tecken synkront tillskrivits en tillfällig fast betydelse. *Flytande signifikanter* är element/tecken som diskurserna kämpar om att tillskriva just sin egen specifika betydelse. Ett element/tecken kan samtidigt vara både en flytande signifikant eller en *nodalpunkt* beroende vilken diskurs som det används i. *Nodalpunkt* är det tecken som en diskurs formas runt. Dessa tecken är vanligtvis tomma och får först sin betydelse när de sätts i relation till andra tecken. När nodalpunkten väl har identifierats går det att undersöka hur andra diskurser försöker ge nodalpunkten en egen betydelse, då i en form av en flytande signifikant (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 33 ff).

Diskursteorin fokuserar även på de olika *subjektspositioner* som går att finna. Laclau och Mouffe hävdar att i och med diskursernas tillslutning endast är av tillfällig art, kan ingen diskurs etablera sig så totalt att det är den enda diskursen som konstituerar den sociala verkligheten. Vidare säger de att eftersom subjektet alltid är *fragmenterat*, är inte subjektet låsta vid sina positioner, utan kan inta flera roller beroende på vilken diskurs som det för tillfället verkar i, exempelvis ”bror”, ”anställd” eller ”fader”. (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 49).

Diskursteorin påvisar, som tidigare nämnts, att det pågår en oavbruten kamp mellan diskurserna för att vinna tolkningsföreträde över definitionen av den sociala verkligheten. Vad varje diskurs vill uppnå är *hegemoni*, i betydelsen att det är just den diskursens termer och begrepp som är de dominerande. Om genom denna dominans blir den sociala verkligheten, den verklighet som diskursen frambringat (Frenander 2005, s. 23; Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 55).

Laclaus och Mouffes teori genererar dock ingen färdig metodologisk verktygslåda, vilket tvingar oss att studera hur andra forskare gått tillväga och inspireras av deras diskursanalytiska tillvägagångssätt, något som vi ska återkomma till och redogöra utförligare i metodavsnittet.

Laclaus och Mouffes avsaknad av en färdig/bestämd analysmall stämmer väl överens med deras epistemologi. Genom en fastställd normativ metod för hur deras teori bör appliceras på empiriska studier skulle de själva medverka i ett försök till en objektiv sanning, något deras egen teori förnekar existensen av. I förlängning går det att betrakta denna metodologiska frånvaro ur perspektivet att en fastställd metod för deras diskursteorier skulle kunna innebära en bromsning av den vetenskapliga utvecklingen, till skillnad från nu, då var enskild forskare själv måste avgöra vilka delar och begrepp som denne väljer att använda från teorin.

4. Metod, material och urval

Det här kapitlet inleder vi med att först beskriva vårt analytiska tillvägagångssätt, därefter redogör vi för hur vi gått tillväga för insamling och urval av vårt empiriska material.

4.1 Analysmetod

Med utgångspunkt i Winther Jørgensens och Phillips (2000) beskrivning av Laclaus och Mouffes diskursteorier och begreppsapparat tillsammans med Bergströms och Boréus metodbok *Textens mening och makt* (2005), samt, eller kanske främst, att vi låtit oss inspireras av andra tidigare diskursanalytiska studier har vi genererat en fungerande metod att analysera vårt empiriska material (se vidare i avsnitt 4.2) för att urskilja de rådande diskurserna. Den studie vi främst har sett närmare på och låtit oss inspireras av är Åse Hedemarks *Det föreställda folkbiblioteket* (2009) och hennes beskrivning av de olika subjekt- och objektsroller som uttalare och omtalade kan inta.

Genom att närläsning av texterna inledde vi med att urskilja *flytande signifikanter*, alltså de tecken som varje diskurs försöker tillsluta och tillskriva sin egen betydelse till. Vissa tecken var lätta att finna på grund av vår egen förförståelse. Exempelvis den flytande signifikanten *urval* som redan genom uppsatsens syfte antog vi skulle vara en flytande signifikant då medieplanering är så pass starkt förknippat med tecknet urval, och synen på medieplanering är något som genomsyrar hela vår uppsats.

När vi väl hade urskilt de viktigaste flytande signifikanterna i våra utsagor hade vi inga större problem att finna de nodalpunkter som ligger till grund för diskurserna. Exempel på en nodalpunkt inom vår empiri är *folkbibliotek* då betydelsen av detta tecken inte eller väldigt sällan diskuteras, utan tecknets mening skapas först när det knyts till andra tecken.

Vi kunde efter den första genomläsningen urskilja tre diskurser, för vilka vi kommer att redogöra i kapitel 5. En artikel kunde innehålla flera utsagor och därmed ansluta sig till mer än en diskurs. Vi färgmarkerade därför signifikanta citat och sorterade därefter utsagorna i olika högar. Det här var ett tämligen tidskrävande arbete, och flera omläsningar och diskussioner krävdes för att bekräfta de tecken som var signifikanta för respektive diskurs.

Det finns inom alla diskurser olika *subjektspositioner* vilka subjekten kan inta och därtill knyts även vissa föreställningar om vad subjekten kan och inte kan säga inom en viss position i diskursen (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 48). Åse Hedemark (2009) gör i sin studie *Det föreställda folkbiblioteket* skillnad mellan subjektspositionernas olika roller. En subjektsposition, exempelvis folkbibliotekarier, kan vara *uttalare* i diskursen och intar då en *subjektsroll*. En subjektsposition kan även vara *omtalad* eller *adresserad* i diskursen och intar då enligt Hedemarks definition en *objektsroll* (Hedemark 2009, s. 36 f). Vi fann att hennes angreppssätt till subjektspositioner fungerade mycket bra tillsammans med vår empiri, eftersom det i de utsagor vi använt oss av är tydligt vem som talar, vilka det talas om och vilka som utsagan är adresserad till.

I nästa stycke kommer vi att se på hur och med vilka urvalskriterier vi har samlat in de utsagor som utgör vårt empiriska material.

4.2 Metod för insamling och urval av empiriskt material

Vårt empiriska material består av 38 artiklar från biblioteks- och dagspress från perioden 2012-2015. Under denna period har två biblioteksrelaterade temanummer om yttrandefrihet och medieplanering publicerats; *Bibliotek i samhälle (BiS)*, vol. 2013 (1): ”Censur – vad är urval på bibliotek?” samt *Biblioteksbladet (BBL)*, vol. 2015 (01/02): ”Biblioteken & yttrandefriheten efter Charlie”. Numret av *BiS* innehåller ett antal texter skrivna i kölvattnet av den så kallade ”Lilla Hjärtat-debatten”, medan texterna i *BBL*, som titeln antyder, tar avstamp i terrorattentatet mot den franska tidningen *Charlie Hebdo* som nämndes i kapitel 1.

Flera av texterna i vår empiri är hämtade från dessa temanummer. Utöver dessa texter har vi valt ut ytterligare texter som knyter an till debatter om yttrandefrihet och medieplanering inom folkbiblioteksområdet. Sammantaget är 19 texter tagna från bibliotekspress (*Biblioteksbladet*, *Bibliotek i samhälle* och *Ping*⁵), medan resterande 19 texter har hämtats från dags- och kvällstidningar från hela landet.

Vi har använt oss av synnerligen breda söksträngar, exempelvis ”((bibliotek* AND yttrandefrihet*)), i databaserna *Mediearkivet* och *Artikelsök*. Genom ett sådant arbetssätt har vi dels försökt fånga in så mycket som möjligt av det som skrivits rörande yttrandefrihet kopplat till bibliotek i svensk press och dels för att få med en bredd av skribenter från såväl större som mindre tidningar. Detta tillvägagångssätt har naturligtvis genererat en mängd artiklar vilka saknat relevans för just denna uppsats, vilket har medfört en del sällningsprocess av materialet redan initialt i arbetsprocessen.

⁵ *Ping* är fackförbundet DIK:s (Dokumentation, Information, Kultur) medlemstidning.

Debatter kring folkbibliotek och yttrandefrihet har även förts flitigt i exempelvis e-postlistan BIBLIST och B&I-relaterade bloggar (inklusive kommentarsfält). Vi har dock i den här studien valt att avgränsa vår empiri till inlägg som publicerats i tidningar och tidskrifter där avsändaren och dennes position framgår med tydlighet.

Sökningarna efter lämpliga artiklar till vår empiri gjordes, som nämnts ovan, huvudsakligen i Mediearkivet, men även direkt i större dags- och bibliotekstidningars egna arkiv. Kompletterande sökningar gjordes även i *Google* för att fånga in de allra senaste artiklarna eller artiklar som av någon anledning inte gjorts sökbara i Mediearkivet. För att kunna svara mot vår problemformulering sattes följande kriterier upp i urvalsprocessen:

- Artiklarna skall vara direkt relevanta för folkbiblioteksområdet
- De skall beröra kontroversiella frågor kring medier
- De skall vara publicerade från 2012 och framåt⁶

De initiala, breda sökningarna gav ett hundratal träffar där en stor del av artiklarna var irrelevanta för vårt fokus. Vi märkte snart att ”medieplanering” eller ”mediehantering” inte är begrepp som används frekvent i debatten. ”Urval” är en mer gångbar sökterm, även om det ger en hel del oönskade träffar. Ett nyckelord i debatter är ”censur” då det (som vi kommer att utveckla i kapitel 5) används både av debattörer som anklagar andra för att bedriva censur som av dem som vill definiera samma handlingar som ”vanligt urvalsarbete”. Genom att söka både brett och snävt enades vi till slut om 38 artiklar som passade in under de kriterier vi satt upp inför sökprocessen. Några av dessa artiklar tillkom under arbetets gång eftersom vi fortsatte att bevaka nypublicerade debattartiklar och reportage kontinuerligt.

4.3 Självreflektion

Vi är bibliotekariestudenter och som sådana står vi nära de diskurser vi analyserar i vår studie. Winther Jørgensen och Phillips (2000) menar att det finns en risk i att inte se det självklara i materialet när forskaren är en del av den kultur som undersöks. Forskaren måste därför i möjligaste mån försöka ”ställa sig främmande” inför materialet (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 28 f). Detta är en attityd vi har försökt ta med in i analysarbetet. Vi har utifrån bästa förmåga försökt se på folkbibliotek, strategisk medieplanering och yttrandefrihet ur de perspektiv som träder fram i de olika diskurserna.

Efter denna övergripande beskrivning av teori, metod, urval och insamlingsmetod av empiriskt material, går vi nu vidare till redovisningen av våra fynd och de skilda diskurser vi har identifierat.

⁶ Att vi valde tidsspännat 2012-2015 beror på att flera senare artiklar hänvisar till Tintin- och ”Lilla Hjärtat”-debatterna vilka båda startade under 2012.

5. Analys

Utsagorna i vårt empiriska material tar sitt avstamp i kölvattnet av olika incidenter som skapat medial debatt. Att alla utsagors urval inte utgår från *samma* incidenter ser vi inte som något problem, då det är frågor om yttrandefrihet och medieplanering inom folkbiblioteksområdet som står i fokus i samtliga utsagor som utgör vårt empiriska material. Det kan ändå vara på sin plats att kort sammanfatta några av de händelser som flera av debattörerna refererar till:

- Debatten om Stina Wirsen's barnbokskaraktär "Lilla Hjärtat" tog fart i början av september 2012 då den animerade filmen *Liten Skär och alla små brokiga* skulle gå upp på landets biografier. "Lilla Hjärtat" ansågs av många påminna alltför mycket om en rasistisk stereotyp från 1800-talets Amerika. Det hela slutade med att Wirsen slutade teckna figuren och förlaget drog in alla böcker där hon förekom. Biblioteksdebatten handlade om huruvida de böcker som fanns kvar på biblioteken skulle få stå kvar på sin tilldelade plats eller inte.
- Tintindebatten fick sin början 25 september 2012 då den konstnärlige ledaren på Stockholms kulturhus, Behrang Miri, valde att flytta ut *Tintin i Kongo* från ungdomsavdelningen Tiotretton på grund av den påstods ge en nidsbild vissa etniska grupper och ha ett kolonialt perspektiv.
- I december 2013 sålde *Dagens Nyheter* annonsplats på en helsida för den invandringskritiska boken *Invandring och mörkläggnings* av den omstridda etnologen Karl-Olov Arnstberg och journalisten Gunnar Sandelin. Denna incident startade en debatt kring huruvida biblioteken skulle ha boken (och liknande invandringskritiska böcker) i sina bestånd.
- Den 7 januari 2015 utsattes den franska satirtidningen *Charlie Hebdo's* redaktion för ett terrorattentat där flera av tidningens satirtecknare miste livet. Flera bibliotek i Sverige ville därefter köpa in senaste numret av tidningen, vilket hade en karikatyr som påstods föreställa profeten Muhammed på omslaget. Händelsen blev ett kort tag senare utgångspunkten för ett temanummer av *Biblioteksbladet* om yttrandefrihet på bibliotek.

I fokus för analysen står utsagor om yttrandefrihet och medieplanering inom folkbiblioteksområdet, och det är dessa frågor som samtliga av debatterna i vårt empiriska material behandlar. Efter att ha noggrant läst texterna som ingår i vårt empiriska material har vi identifierat tre skilda diskurser:

- En diskurs där informationsfriheten och användarnas efterfrågan ses som en ledstjärna i folkbibliotekens arbete med medier. Vi har här valt att kalla denna diskurs för *den frihetliga diskursen*.
- Vi har benämnt den andra diskursen *professionsdiskursen*. Inom denna diskurs står bibliotekariernas yrkeskompetens kopplat till befintliga policydokument i fokus för arbetet med urvalsfrågor.

- Den tredje och sista diskursen vi belyser, kallar vi *den reflexiva diskursen*. Här formas folkbibliotekets urvalsstrategier genom en förhandling mellan bibliotek och användare, där utsatta grupper ges tolkningsföreträde om ett material bedöms som kränkande eller diskriminerande.

Vi har urskilt ett antal tecken i vårt empiriska material som är särskilt framträdande inom varje specifik diskurs. Flera av dessa tecken återkommer i alla diskurser men ges olika mening beroende på uttalare och diskurs. Det är denna typ av tecken vi benämner som *flytande signifikanter*. Andra tecken som uppkommer regelbundet men vars innebörd aldrig diskuteras benämner vi här som *nodalpunkter*. Vi kommer att presentera varje diskurs och de tecken som specifikt utmärker sig inom denna diskurs för sig. Därefter följer i avsnitt 5.4 en sammanfattande teoretisk analys utifrån Laclau och Mouffe med en diskussion utifrån, som vi bedömer, de viktigaste tecknen innan vi slutligen presenterar de olika subjekspositioner vi har identifierat i avsnitt 5.5.

5.1 Den frihetliga diskursen

I den tidigare bibliotekslagen (SFS 1996:1596) var avgiftsfriheten den enda ”frihet” som nämndes. I den nya bibliotekslagen har formuleringen ”fri åsiktsbildning” tillkommit (2013:801, § 2) och i IFLA:s samlade biblioteksmanifest (2014) läggs stor tonvikt på yttrandefriheten och frånvaron av censur. Flera av utsagorna i vår empiri följer detta resonemang. Tecken som ofta upprepas här är *frihet, informationsfrihet, yttrandefrihet, fri opinionsbildning, bevarande, användarnas behov* (även det formulerat i bibliotekslagen) och *efterfrågan*. Som hot mot yttrandefriheten nämns *censur, åsiktspoliser, moralism, paternalism*. I det vi har valt att kalla *den frihetliga diskursen* står användarens rätt till information, fri åsiktsbildning och efterfrågan i första rummet. Här genljuder Mills (1967[1859]) idéer om tanke- och yttrandefrihet i utsagorna. I debatterna kring *Tintin i Kongo* och karaktären ”Lilla Hjärtat” lyfts användarnas rätt till att själva värdera fram. Biblioteksassistenten Sebastian Lönnlöf (2013) får här utgöra ett exempel på detta:

En kvinna kom fram och ville reservera titeln [Tintin i Kongo] för att se vad debatten handlade om. Då blev hon den trettonde i kön – vilket visar på vikten av att ha kvar ett material så att det kan bedömas. Om och om igen. Inte bara av bibliotekarier (Lönnlöf 2013, s. 6).

En paradox inom diskursen är synen på informationsfriheten och det urval som är ofrånkomligt då allt omöjligt kan rymmas på ett bibliotek. I regel lämnas inga förslag på vilka grunder detta urval bör göras och genomgående är urval något som sällan berörs i den frihetliga diskursen. Piratpartisten och förläggaren Anna Troberg (2013) berör denna paradox i *Bibliotek i samhälles* temanummer om censur. Å ena sidan skriver hon ”Om informationsströmmarna tilläts flyta fritt, utan konstgjorda hinder, så skulle vi alla leva i ett mer nyanserat och välinformerat samhälle”. Samtidigt ser hon en risk i att användarstyrning kan leda till kommersialism och att privata aktörer drivna av ”bestsellerism” tar plats i urvalsprocessen:

Hur fritt är ditt informationsutbud när privata företag, som styrs av kontrollbehov och bestsellerism, redan gjort ett förhandsurval åt biblioteket och dig? Hur fri är informat-

ionen?[...] Genom att inte släppa fram mer än några enstaka bångstyriga åsikter får vi ett onödigt smalt och riktat informationsflöde. Det begränsar våra vyer, och styr i viss mån vår bild av världen omkring oss och de val vi gör. Det skapar också problem för folkbildningen (Troberg 2013, s. 12 f).

Den nya bibliotekslagen (SFS 2013:801) presenterades i efterdyningarna av debatterna kring Tintin och Lilla Hjärtat. Flera av studiens utsagor tar bränsle från nya formuleringar i den senaste uppdateringen av lagtexten. De utsagor vi har valt att placera i den frihetliga diskursen tar, som nämnts ovan, fasta på den nya formuleringen ”fri åsiktsbildning”.

Kulturborgarrådet Madeleine Sjöstedt (FP) var en av de mest tongivande debattörerna i Tintindebatten hösten 2012. I anslutning till att den nya bibliotekslagen presenterades under våren 2013 hyste hon i *Expressen* förhoppningar om att denna kunde bli en ”Lex Tintin” för att ”hjälpa biblioteken att stå fria i yttrandefrihetens tjänst”. Hon använde i sitt resonemang liknande argument som Asheim (1953) gällande urval och censur:

Skillnaden är stor mellan att å ena sidan fråga sig om en bok är värd att köpas in trots dess eventuella brister, men tack vare dess övriga kvaliteter, såsom historisk relevans. Eller att å andra sidan anse att en bok ska rensas ut, eller inte köpas in, på grund av dess brister, trots dess kvaliteter. Detta är mer än semantik. Medan förstnämnda urvalsprincip står för att det som har kvaliteter, är efterfrågat, har historisk betydelse eller är av litteraturhistorisk vikt, ska få finnas kvar trots eventuella brister står det sistnämnda för ett förhållningssätt där allt missbehagligt ska bort från hyllorna (Sjöstedt 2013, s. 4).

Svenska Dagbladets ledarskribent Ivar Arpi ansluter sig till Sjöstedts argumentation och skriver i sin artikel med rubriken ”Den nya bibliotekslagen motverkar censurivvrarna”: ”Även om man är välvillig med sitt censurtänkande, i syfte att skydda utsatta grupper, försvinner viktig information. Det är bättre att föra en öppen diskussion i det offentliga, än att förbjuda” (Arpi 2013). Arpis slutsats är att den nya bibliotekslagen utifrån yttrandefrihetligt perspektiv är ”hoppigivande” och ”ett steg i rätt riktning”.

Det tragiska attentatet mot *Charlie Hebdo* fick många att stå upp för yttrandefriheten, och trots att omslaget på det nummer av tidningen som gavs ut strax efter attentatet pryddes av en kontroversiell Muhammedkarikatyr ville många folkbibliotek köpa in exemplar av detta nummer. I *Biblioteksbladets* temanummer om yttrandefrihet uttrycker flera av de intervjuade bibliotekscheferna att tidningen bör köpas in. Huvudargumentet är att användarna skall få möjlighet att *själva bedöma* tidningen, men även argument som *aktualitet* och *relevans* lyfts fram (Olow 2015a; Olow 2015b).

Att ge användarna frihet att själva bedöma kontroversiellt material är ett återkommande argument och det är endast i den frihetliga diskursen som censurbegreppet används om ”den andre”. Naomi Abramowicz, ledarskribent på oberoende borgerliga *Östgöta Correspondenten*, angriper vad hon kallar ”censurivvrarna”. Hon menar att censur av böcker med olämpligt innehåll leder till ett ”sluttande plan” där det går att finna fel i en mängd av våra litterära klassiker (Abramowicz 2013, s. 2). Aslaug Madsen och Gunilla Lydmark, bibliotekschefer på Öland, resonerar i dagstidningen *Barometern* i linje med Abramowicz. Madsen kommenterar hanteringen av *Tintin i Kongo* i Stockholm som ”det dumaste vi hört” och menar att ”bokbål och censur” inte ingår i folkbibliotekens uppdrag. Lydmark menar att man måste se föråldrade texter som källor som biblioteken bör

tillgängliggöra, även om de inte speglar värderingar som råder idag (Nordander Arenius 2012, s. 22).

5.2 Professionsdiskursen

”Bibliotek är urval. Och så bör det också vara. Bibliotekarier bör använda sin kompetens för att skapa ett användbart och relevant mediebestånd. Vi måste våga välja och välja bort”, skriver bibliotekarierna Johanna Dalmalm och Eleonor Pavlov i inledningstexten till *Bibliotek i samhälles* temanummer om censur (2013, s. 3). Urvalsarbete är starkt sammankopplat med bibliotekarieprofessionen och tar följaktligen stor plats i den diskurs vi har valt att kalla *professionsdiskursen*. I flera av utsagorna konstateras att urval – att välja och välja bort – är en naturlig del av bibliotekets medieplanering. Det ingår i professionen att besitta förmågan att värdera vad som köpas in eller inte utifrån kunskap om den kontext i form av närsamhälle och demografi som just detta specifika folkbibliotek verkar i. Aghed (2013) liknar bibliotekarien vid ett nödvändigt ”filter” eller ”relä”. Eftersom biblioteket inte kan rymma allt är urvals- och gallringsarbete ofrånkomligt:

...som bibliotekarie måste jag tillsammans med mina arbetskamrater styra innehållet och verksamheten på vårt bibliotek. Någon måste ju uppenbarligen göra det och om inte vi gör det så gör någon eller några andra det. Klagomål får man räkna med, they come with the territory, som amerikanerna säger. (Aghed 2013, s.15)

Urvalsprocessen skall enligt IFLA:s Glasgowdeklaration präglas av ”professionella överväganden” och de målsättningar kring urval som lyfts fram i bibliotekslagen är *allsidighet, kvalitet och användarnas behov* vilka också är kriterier som återopas i flera av utsagorna. Tecken här är *kompetens, profession, suveränitet, urval, mod, principfasthet, policy, kontext* och *beslut*. I professionsdiskursen är det bibliotekariens kompetens och självständighet som står i fokus. Ett hot mot denna självständighet är *yttre påtryckningar* kring medieplaneringfrågor, vilka riskerar skapa *ängslan* och *ogenomtänkta beslut* (Aghed 2014, Åberg 2014). Med välgrundade argument och principfasthet stärks professionens status, menar bibliotekarien Jonas Aghed (2013):

Vill vi på längre sikt få upp vår lön och status och slippa tilldelas en underordnad position i varenda debatt som rör bibliotekens innehåll och verksamhet, måste vi lära oss att inte gå in i ett psykologiskt underläge varje gång vi utsätts för angrepp (Aghed 2013, s. 16).

En central utgångspunkt för utsagorna i professionsdiskursen är de ”professionella överväganden” som anges i lagar och riktlinjer (se avsnitt 2.3). Det är dessa överväganden som skall styra arbetet med medier och tjänster, och biblioteket skall stå fritt från påtryckningar av religiös, moralisk, politisk eller kommersiell karaktär. Vad som faktiskt skall styra mediehantering är subjektivt och beror på hur styrdokumentet tolkas. Vägledande formuleringar är, som tidigare nämnts, *allsidighet, bredd, kvalitet, aktualitet, demokrati* och *fri åsiktsbildning*. Materialet ska spegla nutida trender och samhällsutveckling, likaväl som minnet av mänsklighetens tidigare strävan och fantasi. Det skall även återspegla bredd och särintressen. Mot bakgrund av dessa tämligen breda penseldrag skulle det vara möjligt att hävda att alla beslut om inköp, uteblivna inköp eller gallring kan hänvisas till någon av dessa formuleringar. Bibliotekschefen i Umeå, Ingegerd Frankki, var en av flera bibliotekschefer som efter terrordåden i Paris 2015 ville köpa in

den kontroversiella satirtidskriften *Charlie Hebdo*. I sin argumentation ansluter hon sig till professionsdiskursen. Beslutet är förankrat i vad hon kallar ”bibliotekets roll”:

Det är en aktuell fråga och det är vår roll att vara aktuella och bevaka den debatt som finns. Det är också vår roll att tillhandahålla det mesta som människor frågar efter och som har ett nyhets- och kunskapsvärde. [...] I den senaste bibliotekslagen som kom 2014 framhålls den demokratiska aspekten. Åsiktsfriheten och yttrandefriheten lyfts också fram som viktiga. Vi måste kunna visa på en bredd av åsikter, det är inte vår roll att ta ställning (Linné 2015, s. 11).

Frankkis sätt att argumentera för inköp av tidskriften *Charlie Hebdo* återkommer i *Biblioteksbladets* temanummer om yttrandefrihet (nr 1-2, 2015). Av de bibliotekschefer och bibliotekarier som uttalar sig beträffande inköp tidskriften är det ingen som uttryckligen säger sig avstå på grund av dess innehåll. I exempelvis stadsdelen Rosengård i Malmö åberopas efterfrågan, behov och ekonomi som argument för att inte köpa in tidskriften (Olow 2015a, s. 20-21; Olow 2015b, s. 22-23).

Slutligen en översikt av vår sista diskurs.

5.3 Den reflexiva diskursen

Flera av utsagorna i empirin ger uttryck för att folkbibliotekets verksamhet och de beslut som behöver fattas kring exempelvis komplexa urvalsfrågor måste växa fram i ett samspel mellan biblioteket och användarna. Vi har valt att benämna den här diskursen *den reflexiva diskursen*. Där professionsdiskursen lägger tonvikten vid bibliotekariernas professionella förmåga att göra urval utifrån kunskap om användarnas behov, allsidighet och kvalitet betonar debattörerna i den reflexiva diskursen komplexiteten i urvalsarbetet där hänsyn även måste tas till andra värden som kringskär yttrandefriheten (exempelvis överordnad lagstiftning om hets mot folkgrupp eller FN:s barnkonvention). Anja Dahlstedt (2015), bibliotekschef i Botkyrka menar att yttrandefrihet på detta sätt inte kan ses som ett absolut värde:

Så om yttrandefriheten inte är ett absolut värde, vad är det då? Det är, och behöver vara, en ständig förhandling mellan individens frihet att yttra sig och ansvar för sina och andras yttranden. Det är i komplexiteten och i de återkommande resonemangen som vi gemensamt skapar värdesystem och normer (Dahlstedt 2015, s. 10).

Återkommande tecken är *reflektion, förhandling, samtal, lyhördhet, gråskalor, balansakt, dialog, diskussion, resonemang, komplexitet* och *kontext*. Som hot nämns *polarisering* och *förenkling*.

Där den frihetliga diskursen framhåller folkbiblioteket som en resurs utan filter för användarna, så ser debattörer inom den reflexiva diskursen att biblioteket har ett större ansvar än så. Lena Grönlund (2012), bibliotekarie i Stockholms stad, efterfrågar en medvetenhet om bibliotekets upprätthållande av stereotyper och maktstrukturer:

Faktum är att bibliotek är institutioner där föreställningar, värderingar och normer reproduceras. Genom vårt bestånd skapar vi som bibliotekarier föreställningar om verkligheten. Vårt arbetssätt, vårt bemötande, våra handlingar och våra dagliga rutiner har en socialiserande funktion. Det upprätthåller maktstrukturer och är vägledande för fortsatta mönster (Grönlund 2012, s. 27).

I några av utsagorna ses samtalet som underlag för beslut i komplexa frågor (exempelvis: Takala 2012, Berg & Johansen 2013), i andra utsagor är inte frågan huruvida en bok bör plockas bort eller inte det centrala utan att komplexiteten bejakas och att dialog om dessa komplexa frågor lyfts fram och hålls vid liv. Samtalet blir ett mål i sig (exempelvis: Norrby 2012, Söderberg 2015). Malin Norrby (2012), länsbibliotekarie, Gävleborg-Uppsala:

Det är bara genom en fördjupad och medveten diskussion utan skyggglappar som vi kan hitta verktyg för att arbeta med barn och ungdomar kring de stereotyper de konfronteras med genom de litterära och andra kulturella representationer som faktiskt också tillhandahålls av oss. [...]genom att läsa artiklar från olika håll inser jag mer och mer hur komplex frågan är och att behovet av fördjupning och ett förutsättningslöst samtal är stort (Norrby 2012, s. 22 f).

Stadsbiblioteket i Malmö fattade beslut om att magasinera ”Lilla Hjärtat” i september 2014 efter att ha satt samman och konsulterat en referensgrupp bestående av representanter från ”grupper som själva identifierar sig som rasifierade” (i det här fallet bland annat romer och afrosvenskar) då den egna personalgruppen inte ansågs vara tillräckligt representativ för mångfalden i staden (Karlsson 2014; Nilsson 2014).

Ett liknande resonemang lyftes fram av Margareta Berg och Marie Johansen (2013), bibliotekschefer i Botkyrka där boken också plockades bort: ”Vi följde debatten, lyssnade på de olika rösterna. Särskilt lyssnade vi på de många rösterna från berörda som vänt sig mot den rasstereotypa bilden av Lilla Hjärtat och vi ville ge dem tolkningsföreträde” (Berg & Johansen 2013, s. 8).

Om komplexiteten i urvalsarbetet och det levande samtalet uttalar sig även Svensk Biblioteksförningens Calle Nathanson och Niclas Lindberg (2015), ordförande respektive generalsekreterare: ”Här krävs att biblioteken har både kompetens och tillräcklig bemanning för ett öppet och levande samtal i skärningspunkten mellan två olika men lika viktiga demokratiska principer; rätten till åsikts- och yttrandefrihet respektive rätten att slippa kränkning” (Nathanson & Lindberg 2015, s. 39).

Vi skall nu analysera de tre diskurserna utifrån de mest centrala teoretiska begreppen från Laclaus och Mouffes diskursteori.

5.4 Nodalpunkter och flytande signifikanter

Vi tar här upp de mest centrala teoretiska begreppen i diskurserna med hjälp av Laclaus och Mouffes begreppsapparat. De begrepp och tecken som förekommer och vars innebörd nästintill aldrig diskuteras benämns *nodalpunkter*, medan de tecken som fylls med varierande innebörd beroende på inom vilken diskurs de används i, tituleras *flytande signifikanter*.

5.4.1 Nodalpunkter

De två nodalpunkter som framträder tydligast i diskurserna är *folkbiblioteket* och *yttrandefrihet*.

Folkbiblioteket står i fokus i samtliga utsagor, och framstår som navet i debatterna, ett orkanens öga i vilket det i de flesta av utsagorna råder stiltje i form av konsensus kring folkbibliotekens informationsförmedlande och folkbildande funktion i samhället. Dock kallas åtkomstbegränsande åtgärder som inom den reflexiva diskursen anses vara av hänsyn till utsatta grupper av den frihetliga diskursens uttalare som ”politiserande”, vilket man anser att folkbiblioteket inte skall ägna sig åt.

Yttrandefrihet blir här ett samlingsbegrepp inom vilket andra opinionsfrihetsrelaterade begrepp som exempelvis informationsfrihet, åsiktsfrihet eller intellektuell frihet ryms. Yttrandefriheten tillmäts stor tyngd i samtliga diskurser. I den reflexiva diskursen påpekas dock av Dahlstedt (2015) att yttrandefrihet inte kan ses som ett absolut värde, utan måste förhandlas mot andra värden, som exempelvis lagen om hets mot folkgrupp eller FN:s barnkonvention.

5.4.2 Flytande signifikanter

Det är främst tre tecken som vi vill benämna som flytande signifikanter – *urval*, *censur* och *användarna*. De här tre olika begreppen ser vi som de i högsta grad betydande tecknen som framträder i diskurserna.

Tecknet *urval* är den flytande signifikant som tas upp inom alla diskurser men ges egen mening och betydelse inom respektive diskurs på varierande sätt. Något alla tre diskurser dock är överens om att det är en verksamhet som bedrivs och måste bedrivas. I den *frihetliga diskursen* lyfts yttrande- och informationsfriheten fram när det talas om urval. Anna Troberg (2013) talar om att låta ”informationsströmmarna flöda fritt”, men ger inga svar på hur det oundvikliga urvalet (allt kan ju inte rymmas i ett bibliotek) skall genomföras. Genomgående är begreppet urval något som sällan berörs i den frihetliga diskursen.

Urval och urvalsarbetet är starkt sammankopplat med bibliotekarieprofessionen och tar följaktligen stor plats i *professionsdiskursen*. I flera av de insamlade utsagorna konstateras att urval – att välja och välja bort – är en naturlig del av bibliotekariens vardagsarbete och i bibliotekets medieplanering. De urvalskriterier som lyfts fram i bibliotekslagen är *allsidighet*, *kvalitet* och *användarnas behov* vilka också är kriterier som åberopas i flera av utsagorna i *professionsdiskursen*.

I framförallt den *reflexiva diskursen* hänvisas även till utsatta grupper och deras tolkningsföreträdare beträffande vad som kan uppfattas som kränkande för dem. Urval sker här, eller bör ske, i dialog med dessa grupper och flera av skribenterna hänvisar även till FN:s barnkonvention och/eller lagen om hets mot folkgrupp som grund för att gallra, flytta, magasinera eller att avstå från inköp (exempelvis: Dahlstedt 2015, Berg & Johansen 2013).

Censur, vår andra flytande signifikant, är intimt sammankopplad med den flytande signifikanten urval som vi diskuterat ovan. I såväl Biblioteksförningens kommentarsmaterial till bibliotekslagen⁷ (2015) som i *Bibliotekens internationella manifest* (2014)

⁷ För det demokratiska samhällets utveckling. Bibliotekslagen enligt lagstiftaren (2015).

lyfts censur fram som något som inte skall förekomma på folkbiblioteket. I vårt empiriska material är censur ett begrepp som inom den *frihetliga diskursen* uteslutande används om beslut och åtgärder i folkbiblioteket vilka kan anses inskränka rätten till yttrandefrihet. I *professionsdiskursen* och den *reflexiva diskursen* omnämns ”censur” i regel när debattörerna bemöter anklagelser om påstådd sådan. Motiverad begränsning av åtkomst benämns hellre som ”vanligt urvalsarbete” (Svensson 2014, Aghed 2014).

Den tredje flytande signifikanten vi har identifierat är *användare*. Helt kort kan vi sammanfatta att användarna i den *frihetliga diskursen* framställs som bibliotekets *kunder* vars efterfrågan styr beståndsutvecklingen. I *professionsdiskursen* är användarna mer av en estimerad *målgrupp* utifrån vilken bibliotekarierna med sin yrkeskompetens planerar beståndet. I den *reflexiva diskursen* utgör användarna något av en heterogen *referensgrupp* med vilken biblioteket för en dialog. Biblioteket utgår här inte enbart utifrån användarnas uttryckta efterfrågan. Biblioteket väljer ibland också *bort* kontroversiellt material om utsatta grupper bedöms utsättas för någon form av kränkning. Här är det den utsatta gruppen som ges tolkningsföreträde. Då användarna även kan sägas utgöra en *subjektsposition* i diskurserna kommer vi att utveckla resonemanget kring dessa i avsnitt 5.5.

En sammanställning av de flytande signifikanterna i diskurserna syns i tabell 1:

<i>Flytande signifikant</i>	Frihetliga diskursen	Professionsdiskursen	Reflexiva diskursen
<i>Urval</i>	Styrs av efterfrågan	Professionella övertaganden utifrån kunskap om kontext, bredd, kvalitet, aktualitet	I förhandling med användarna
<i>Censur</i>	Alla åtkomstbegränsande åtgärder	Bedrivs ej (däremot urval)	Uttalas ej (annat än i försvar från kritiker)
<i>Användarna</i>	Styr urvalet (ge användarna vad användarna vill ha)	Utgör urvalets målgrupp (ge användarna vad de förmodas behöva)	Referensgrupp (välja och välja bort utifrån utsatta grupperns tolkningsföreträde)

Tabell 1: Identifierade flytande signifikanter och det innehåll de ges i respektive diskurs.

5.5 Subjektspositioner

När vi nu har identifierat diskurserna och resonerat kring de centrala begreppen skall vi ägna uppmärksamhet åt de subjektspositioner som framträder i diskurserna. Som nämnades i avsnitt 4.1. gör vi här, enligt Åse Hedemarks (2009) modell, åtskillnad på subjektspositionernas *roller*. De som intar en *subjektsroll* är uttalare i diskursen och påverkar den genom att producera utsagor som får genomslag i debatten, medan de som omtalas eller adresseras, *objektsrollen*, säger något om hur diskursen producerar kunskap om olika subjekt.

5.5.1 Användare

Användarna är den samlade målgruppen för folkbiblioteksverksamheten och står i centrum i samtliga diskurser, och intar uteslutande objektsrollen⁸. Gemensamt för diskurserna är att medieplanering utgår från användarnas *behov*. Det som skiljer diskurserna åt är på vilket sätt debattörerna har åsikten om hur biblioteken bör tolka och hantera dessa behov. I den *frihetliga diskursen* liknas användarna vid *kunder* vars *efterfrågan* styr bibliotekens inköp, informationsfrihetsprincipen skall råda i största möjligaste mån. Användarna anses myndiga nog att själva värdera den information som förmedlas på biblioteken. I *professionsdiskursen* framstår användarna mer som en tänkt *målgrupp*, där public service-tanken att ”ge användarna det de inte visste att de ville ha” är en ledstjärna. I den *reflexiva diskursen* värderas yttrandefriheten utifrån användarnas rätt att med hänsyn till de mänskliga rättigheterna åtnjuta en frihet från diskriminering och kränkning. Det som skiljer den reflexiva diskursen från professionsdiskursen är att den utsatte användaren här äger *tolkningsföreträdere*.

5.5.2 Bibliotekarier

Bibliotekarien intar såväl subjekts- som objektsroller i samtliga diskurser. I *professionsdiskursen*, där subjektsrollen i de flesta fall (men inte alltid) av naturliga skäl innehas av bibliotekarien, lyfts bibliotekariens specifika utbildnings- och yrkeskompetens fram. Ett fenomen som några av debattörerna här tar upp är *ängslan*. Användningen av detta begrepp syftas på att bibliotekarien agerar ängsligt då de tagna av ”tidsandan” ger vissa grupper tolkningsföreträdere (Åberg 2014). *Ängslan* tas även upp i det motsatta perspektivet, där bevarande av kontroversiellt material ses som ett ”sundhetstecken” och skulle kunna inbjuda till ”alibiinköp av rasistisk litteratur” (Aghed 2014). Vad som är ”tidsandan” är således i betraktarens ögon och biblioteket är inte någon statisk institution som är frånkopplad sin egen samtid och samhällskontext.

I den *frihetliga diskursen* har bibliotekarien att förhålla sig till användarnas behov utifrån *efterfrågan*. Bibliotekarien skall inte lägga någon personlig värdering av de medier som köps in, beståndet tillhör användarna. I den frihetliga diskursen är uttalen oftast journalister eller makthavare och bibliotekarien intar i hög grad objektsrollen. Dock kan vi se en trend att flera bibliotekschefer och bibliotekarier uttalar sig i alltmer frihetlig

⁸ Då ”användare”, som nämnades i avsnitt 5.4.2, även utgör en av diskursernas *flytande signifikanter* kan läsaren möjligen uppleva att vi här upprepar oss en smula.

anda, inte minst i anslutning till diskussionerna kring inköp av *Charlie Hebdo*. Den nya bibliotekslagen kan här vara en bidragande förklaring då utsagor från bibliotekarier om exempelvis *fri åsiktsbildning* och *allsidighet* direkt kan kopplas till bibliotekslagens nya formuleringar.

I den *reflexiva diskursen* är bibliotekarien och bibliotekschefer i subjeksroll. Här används ofta ord som *självreflektion*, *komplexitet*, *dialog*, *förhandling*, *lyhördhet* i anknytning till bibliotekariens roll. Vad som kan uppfattas som kränkande bör definieras i varsam kommunikation med användarna. Det är den utsatta gruppen som ges tolkningsföreträde, något som framträder tydligt i exempelvis debatten om karaktären ”Lilla Hjärtat” av Stina Wirsén. Där frihetliga debattörer använder begrepp som ”censur” eller ”åsiktspolis” om folkbibliotek eller bibliotekarier som har plockat bort boken, menar debattörer inom den reflexiva diskursen att sådana beslut ska tas i dialog med den utsatta gruppen. Margareta Berg och Marie Johansen (2013) uttalar sig i egenskap av bibliotekschefer i Botkyrka kommun: ”Vi följde debatten, lyssnade på de olika rösterna. Särskilt lyssnade vi på de många rösterna från berörda som vänt sig mot den rasstereotypa bilden av Lilla Hjärtat och vi ville ge dem tolkningsföreträde” (Berg & Johansen, s. 8).

5.5.3 Övriga subjekspositioner

Bland övriga uttalar i utsagorna är flertalet är journalister, men det ingår även makthavare som kulturborgarrådet Madeleine Sjöstedt. Journalisternas uppgift är att granska och i de flesta av våra utsagor är det bibliotekariernas urvalsmetoder som kommenteras ur den frihetliga diskursens position. Journalisterna hamnar också i objektsroll, ibland inlindade i det bredare epitetet ”kulturetablissemangen” som utövar opinion gentemot folkbiblioteket genom att kalla ”vanligt urvalsarbete” för censur konstruerar de en marknadsliberal tidsanda där ”allt är bra” (Grissler 2013) och där kontroversiell litteratur på biblioteket är ett tecken på sundhet i samhället (Aghed 2014). Undantagna är här journalisterna Malin Ullgren (Dagens Nyheter) och Patrik Svensson (Sydsvenskan) som i debatterna kring Tintin respektive Lilla Hjärtat ansluter sig till den reflexiva diskursens värnande om den utsatta gruppens tolkningsföreträde när ovan nämnda Sjöstedt respektive kulturjournalisten Lars Åberg hävdar ”censur”.

En speciell subjeksposition har Calle Nathanson och Niclas Lindberg (2015) som uttalar sig i kraft av högsta företrädare för bibliotekens största intresseorganisation. De ansluter sig till den reflexiva diskursens mer förhandlande position när de lyfter fram det ”levande samtalet” i skärningspunkten mellan ”rätten till åsikts- och yttrandefrihet respektive rätten att slippa kränkning”. Deras text publicerades alldeles nyligen i *Biblioteksbladet* och reaktioner har redan synts i det internetbaserade biblioteksorienterade diskussionsforumet BIBLIST (Szczepanski 2015).

6. Diskussion och slutsatser

Vi skall här återknyta till syftet med vår studie och de frågeställningar som ställdes i avsnitt 1.2 och söker dra slutsatser utifrån analysen i föregående kapitel. Vi blickar framåt och ger även några förslag på framtida forskning som knyter an till vår studie.

Syftet med vår studie har varit att med diskursanalytisk teori och metod synliggöra olika föreställningar i biblioteksrelaterad debatt kring folkbibliotekets funktion i förhållande till yttrandefrihet och strategisk medieplanering. För att uppnå detta syfte har vi sökt svar på frågorna:

- Vilka diskurser kring yttrandefrihet och strategisk medieplanering framträder och hur förhåller sig dessa till varandra?
- Hur framställs folkbibliotekets uppdrag i förhållande till yttrandefrihet och strategisk medieplanering inom respektive diskurs?
- Vilka subjektspositioner, uttalar och omtalade, framträder i utsagorna?

Som framgick i kapitel 5 har vi genom utsagorna i vårt empiriska material urskilt tre övergripande diskurser vilka vi i tur och ordning valt att benämna *den frihetliga diskursen*, *professionsdiskursen* samt *den reflexiva diskursen*.

Till skillnad från de övriga två diskurserna kan professionsdiskursen ses som något av en neutral mellanposition i folkbiblioteksdebatten om yttrandefrihet och strategisk medieplanering, där argumentationen inte huvudsakligen fokuserar på vare sig tillgängliggörande eller begränsande av material utan bibliotekets *självständighet* och *professionalism* i dessa frågor. Beroende på hur det enskilda biblioteket tolkar formuleringarna i styrdokumentet kan biblioteket ur ett professionellt perspektiv relativt godtyckligt välja att tillgängliggöra eller begränsa beståndet. Det kan sålunda synas problematiskt att se professionsdiskursen som en egen diskurs, då de flesta debattörer skulle hävda att deras ståndpunkt tar utgångspunkt i ”professionella överväganden”. Att vi ändå har valt att bryta ut denna mellanposition som en egen diskurs är att dess utsagor särskilt tydligt uttrycker bibliotekets *oberoende* från yttre påtryckningar, medan utsagorna i den frihetliga respektive reflexiva diskursen bejakar sådant inflytande i form av *användarnas uttryckta efterfrågan* respektive *utsatta gruppers rätt att slippa kränkning*.

Huvudargumenten i den frihetliga diskursen (att låta informationen flöda fritt, bevara kontroversiellt material och köpa in det som användarna vill ha) är att medborgarna i ett fritt och demokratiskt samhälle bör ha *tillgång* till all typ av information för att själva kunna *värdera* och ställa skilda åsikter mot varandra. Att rensa bort ålderdomliga och förlegade stereotyper skapar en historielöshet och förvägrar medborgarna möjligheten att själva kunna kontrastera forna tiders värderingar mot de samtida. Av dessa skäl blir all form av begränsning av information ett angrepp på yttrandefriheten och den fria åsiktsbildningen. När Stockholms stadsbibliotek plockar bort *Tintin i Kongo* blir detta, ur ett frihetligt perspektiv, en form av historierevisionism snarare än ett sätt att värna en utsatt grupp.

I den reflexiva diskursen är tillgängligheten till biblioteket för alla medborgare överordnad tillgängligheten till all form av information. Ett bibliotek som rymmer främlingsfientligt eller homofobiskt material, eller någon form av stereotyp framställning av redan utsatta grupper, riskerar att skapa obehag hos dessa grupper och försämra känslan av att biblioteket är en plats som är till för *alla*. Folkbiblioteket är en del av ett demokratiskt samhälle där bland annat *FN:s deklaration om mänskliga rättigheter* och *lagen om hets mot folkgrupp* råder. Om folkbiblioteket skall stå upp för de mänskliga rättigheterna blir det, ur det reflexiva perspektivet, oförsvarbart att material som kränker dessa rättigheter inryms i samlingarna. När Stockholms stadsbibliotek plockar bort *Tintin i Kongo* blir detta därför inte ett angrepp på yttrandefriheten utan en naturlig konsekvens av att lagstiftning kring mänskliga rättigheter är *överordnad* yttrandefriheten, eller som bibliotekschefen Anja Dahlstedt uttrycker det: ”yttrandefriheten är inte ett absolut värde” (Dahlstedt 2015, s. 10).

Mellan dessa båda synsätt balanserar Svensk Biblioteksförnings ordförande Calle Nathanson och dess generalsekreterare Niclas Lindberg: ”Här krävs att biblioteken har både kompetens och tillräcklig bemanning för ett öppet och levande samtal i skärningspunkten mellan två olika men lika viktiga demokratiska principer; rätten till åsikts- och yttrandefrihet respektive rätten att slippa kränkning” (Nathanson & Lindberg 2015, s. 39). I den B&I-relaterade e-postlistan BIBLIST har den där sista formuleringen ”rätten att slippa kränkning” väckt en del reaktioner⁹ (Szczepanski 2015). Den rimmar väl med Anja Dahlstedts relativa definition av yttrandefriheten, men om folkbibliotekets uppdrag tolkas ur ett frihetligt perspektiv blir formuleringen problematisk. I folkbiblioteksmanifestet står att läsa: ”Materialet ska spegla nutida trender och samhällsutveckling, likaväl som minnet av mänsklighetens tidigare strävan och fantasi” (*Bibliotekens internationella manifest* (2014, s. 12). Om bibliotekets samlingar skall spegla samhällets trender och även rymma obekväma och till och med förlegade framställningar kan det te sig som en paradox att biblioteket samtidigt skall kunna garantera ”rätten att slippa kränkning”.

Vi är här inne på något som all folkbiblioteksverksamhet i landet har att förhålla sig till; nämligen lagar och riktlinjer. I framförallt senare utsagor i vår empiri noterar vi att allt fler frihetliga ställningstaganden görs av folkbibliotek inom ramen för professionsdiskursen. Vi ser här en glidning mot en mer frihetlig hållning i de slutsatser som görs av bibliotekariers ”professionella överväganden” mot mer av tillgängliggörande och användarstyrning. Detta var något även Åsa Söderlind och Gullvor Elf (2014) noterade i sin kartläggning av bibliotekens medieplaner. Ett antagande som ligger nära till hands är att den nya bibliotekslagen, där nya formuleringar om bland annat *fri åsiktsbildning* och *allsidighet* har tillkommit, ger biblioteken mandat att tillgängliggöra kontroversiellt material och främja fri åsiktsbildning snarare än värna de mänskliga rättigheterna genom begränsning av åtkomst.

Men om nu alla folkbibliotek hade tolkat den nya bibliotekslagen på samma sätt skulle vi knappast haft anledning till någon debatt. Ann Curry (1994) visade på komplexiteten

⁹ Här vill vi understryka att reaktionerna i BIBLIST inte ingår i vår empiri. Men eftersom Nathansons och Lindbergs artikel är så nyligen publicerad fann vi det ändå relevant att nämna dessa reaktioner. Formuleringen ”rätten att slippa kränkning” diskuteras i tråden *Ska demokratin stärkas genom inskränkningar av åsikts- och yttrandefriheten?*, startad av Jan Szczepanski, 2015-05-10.

och osäkerheten hos Kanadas folkbibliotek i hur de skulle tolka sitt uppdrag genom exemplet *American Psycho* (se avsnitt 2.1). Debatterna som vi har analyserat inom ramen för den här studien innehåller flera liknande exempel. Ett tydligt sådant står i centrum i de allra senaste utslagorna i vår empiri (Frick 2015; Mehta 2015). I samma stund som folkbiblioteket i småländska Ljungby valde att gallra den invandringskritiska boken *Invandring och mörkläggnings* av Karl-Olov Arnstberg och Gunnar Sandelin, på grund av att den ”strider mot bibliotekets värdegrund”, fattade folkbiblioteket i stockholmsförorten Vällingby beslutet att låta samma bok vara en del av marknadsföringen av sin verksamhet under parollen ”Vi gillar olika”. I båda fallen fann man stöd för sina diametralt motsatta beslut i samma lagstiftning. Ljungby försvarade gallringen (och det uteblivna inköpet trots inköpsförslag från användare) med att boken enligt BTJ:s lektörsomdöme anses vara ”rörig och rasistisk” samt att beslutet fattats med stöd i bibliotekslagen och folkbiblioteksmanifestet (vilka paragrafer framgår inte i artikeln, Mehta 2015). I Vällingby valde biblioteket att låta Arnstbergs och Sandelins bok ingå i en marknadsföringskampanj för att visa på bibliotekets allsidighet och bredd. Boken skyltades på TV-skärmar bredvid en annan bok – *Invandrare: vi behöver dem*, skriven av den brittiske författaren Philippe Legrain (Legrains bok pekar på invandringens fördelar). Bibliotekarien Einar Ehn försvarar beslutet genom att hänvisa till den nya bibliotekslagen: ”Tanken är att pusha för bibblans demokratiska och folkbildande funktion. Vi ska ju verka för fri åsiktsbildning och informationsfrihet” (Frick 2015¹⁰).

De båda exemplen från Ljungby och Vällingby pekar på komplexiteten i strategisk medieplanering. Den nya bibliotekslagen har gett folkbiblioteken tydligare riktlinjer, men fortfarande tolkas lagen på olika sätt runt om i landet. Att lyfta mänskliga rättigheter och kasta ljus på svåra samhällsliga frågor i programverksamhet och bestånd behöver inte vara synonymt med inskränkning av fri åsiktsbildning, det behöver inte vara antingen eller. Men här verkar folkbiblioteken tolka sitt uppdrag på olika sätt. Det framgår av utslagorna i den här studien och det framgår av de heterogena kommunala medieplaner som Åsa Söderlind och Gullvor Elf nagelfar i sin rapport (2014). Söderlind och Elf konstaterar komplexiteten och efterfrågar ”en ständig pågående diskussion och ett öppet och problematiserande förhållningssätt i yrkesövningen” för att medieplaner och internationella manifest skall bli levande dokument (Söderlind och Elf 2014, s. 117 f). Gott så, men vår slutsats efter att ha studerat de debatter kring yttrandefrihet och strategisk medieplanering på folkbibliotek som ingår i vår empiri, är att folkbiblioteksväsendet utöver ett problematiserande förhållningssätt även är i behov av ett större mått av samsyn, vilket vi avslutningsvis helt kort skall utveckla.

Det ligger i sammanhanget nära till hands att hysa vissa förhoppningar till det uppdrag som Kungliga Biblioteket och Erik Fichtelius nu har fått kring att ta fram en nationell biblioteksstrategi i syfte att ”främja samverkan och kvalitetsutveckling inom hela det svenska biblioteksväsendet” (Prop. 2014/15:99, s. 122). Att folkbibliotek utformar sin verksamhet på olika sätt utifrån sina speciella förutsättningar är en sak, men att man på

¹⁰ Artikeln om biblioteket i Vällingby publicerades alldeles nyligen (2015-07-27) på den webbaserade nyhetstidningen *Nyheter Idag*. Redaktionsmedlemmarna har enligt tidningens hemsida bakgrunder i Folkpartiet, Centerpartiet, Moderaterna, Piratpartiet och Sverigedemokraterna och betecknar tidningen som ”oberoende på libertariansk grund”. Det finns förmodligen ett intresse för tidningen att lyfta fram en mer frihetlig hantering av Arnstbergs och Sandelins kontroversiella bok. Vår bedömning är dock att artikeln i sig är saklig och det centrala för vår studie är hur biblioteket argumenterar för sitt agerande. Eftersom folkbiblioteket i Ljungby hanterat samma bok på ett helt annat sätt fann vi de båda exemplen alltför intressanta för att stryka ur empirin. För att vara helt säkra på vårt beslut kontaktade vi Einar Ehn i Vällingby personligen, som via mejl lät hälsa att han är korrekt citerad i artikeln i *Nyheter Idag*.

så olika sätt tolkar bevekelsegrunder för den strategiska medieplaneringen pekar mot ett behov av ett visst mått av nationell samordning. De riktlinjer som nu vägleder folkbiblioteken är i första hand bibliotekslagen och IFLA/UNESCO:s internationella biblioteksmanifest. Utöver dessa styrdokument söker folkbiblioteken, som det framstår i vår empiri, även stöd i bland annat FN:s barnkonvention, FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, Europakonventionen och lagen om hets mot folkgrupp. Möjligen krävs ytterligare ett nationellt vägledande dokument i den skärningspunkt mellan yttrandefrihet och respekt för de mänskliga rättigheterna (uttryckt som ”rätten att slippa kränkning”) som Nathanson och Lindberg (2015) berör i sin artikel. Ett sådant dokument skulle kunna lyfta fram typiska dilemman men även goda exempel kring strategisk medieplanering, yttrandefrihet och mänskliga rättigheter. Rasmus Fleischer menar i sin debattbok *Biblioteket* (2011) att folkbiblioteken borde våga bli mer transparenta kring de val som görs, bland annat i urvalsprocessen (Fleischer 2011, s. 22f, 44f). En sådan transparens skulle kunna bidra med en kollektiv kunskap till gagn för alla – vilka beslut fattas och på vilka grunder? Ett samordnat system för hur biblioteken på ett tydligare sätt kan arbeta och samarbeta för öppenhet och transparens skulle även det kunna utredas inom ramen för KB:s förestående uppdrag. Fleischer pekar på att en konsekvens av mer öppenhet är att biblioteken blottar sig för kritik om exempelvis politisering. Sådan kritik och den debatt som kan uppstå är, menar Fleischer, en tillgång och biblioteken här har att lära av andra slags kulturinstitutioner som teatrar och muséer (Fleischer 2011, s. 48). Här kan Sverige också ta intryck av USA och American Library Association (ALA). I en av utsagorna i vår empiri pekar bibliotekarien Fredrik Larsson (2013) på ALA:s principfasthet och tydlighet när det gäller medieplanering och censur. Han menar att grupper och individer som vill få bort ett visst material från bibliotekens samlingar oftast har ett ”gott” uppsåt:

Detta i grunden ”goda” bakomliggande syfte kan göra det svårt för enskilda bibliotekari-
er att stå emot och ALA har därför publicerat riktlinjer för hur censurförsök ska bemö-
tas. Detta synsätt att de flesta som intresserar sig för bibliotekens samlingar, såväl an-
vändare som bibliotekari-er, vill väl kan vara värt att ta med sig in i den svenska debatten
(Larsson 2013, s.23).

De divergerande sätt att tolka folkbibliotekets uppdrag i frågor rörande yttrandefrihet och medieplanering som framträder i vår analys får oss att dra samma slutsats som ALA, nämligen att det finns ett behov av mer tydliga och samordnade riktlinjer i dessa frågor. Ett sådant arbetsverktyg skulle kunna ge folkbibliotekari-er runt om i landet självförtroende och arbetsro. Kanske skulle då, som Simonsson (2013, s. 24) efterfrågar, fler bibliotekari-er våga ge sig in i debatten och med större pondus ta kommandot över berättelsen om sin egen verksamhet? Det är vår förhoppning att vår studie har kastat ljus på detta behov.

6.1 Förslag till fortsatt forskning

Vi har i den här studien valt att avgränsa det empiriska materialet till texter kring yttrandefrihet, urval och censur med fokus på bestånd och strategisk medieplanering. Ett annat närliggande fokus med hög aktualitet är *mötesfriheten* på biblioteket. I arbetet med insamling av empiriskt material till den här studien fann vi flera debatter kring problematiska besök på bibliotek, ibland kopplat till rädsla och obehag hos

personalen. Frågor kring mötesfrihet på bibliotek förefaller vara tämligen ringa be-
forskade.

Vi fann i empirin även en del hänvisningar till BTJ:s lektörsomdömen. Dessa tycks
tillmätas kognitiv aukoritet i inköpsarbetet, men vilka skriver dessa omdömen och
vilken effekt har de på förvärvsbeslut? I vårt förarbete till denna uppsats har vi funnit
exempel på kampanjer för att få biblioteken att köpa in särskilda titlar där BTJ:s lek-
törsomdömen används som bränsle för den egna argumentationen. I sammanhanget
fann vi att ett positivt lektörsomdöme av en islamkritisk bok (*Islam under slöjan* av
pseudonymen "Nils Dacke") var författat av en lektor som själv skrivit flera islam-
kritiska böcker.

I den här studien är *professionella överväganden* ett centralt begrepp. Dessa övervägan-
den skall (i motsats till politiska, moraliska, religiösa eller kommersiella intressen)
präglade medieplaneringsarbetet och lyfts fram i biblioteksmanifest och förklaringstexter
till nya bibliotekslagen. Vad som egentligen ryms i begreppet är dock inte helt tydligt.
Detta är en av kärnpunkterna i våra slutsatser. Framtida studier skulle med fördel kunna
söka penetrera begreppet professionella överväganden. Hur tolkas det av bibliotekarier
respektive lagstiftare och hur tolkas det i litteraturen?

Källförteckning

- Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber
- Asheim, L. (1953). Not Censorship But Selection. *Wilson Library Bulletin*, vol. 28, s. 63-67
- Asheim, L. (1983). Selection and Censorship: A Reappraisal. *Wilson Library Bulletin*, vol. 58 (3), s. 180-184
- Axelsson, P. (2015). *Erik Fichtelius leder arbetet att ta fram en nationell biblioteksstrategi*. Hämtad 2015-08-12, från <http://www.kb.se/aktuellt/nyheter/2015/Erik-Fichtelius-leder-arbetet-att-ta-fram-en-nationell-biblioteksstrategi/>
- Bergström, G. & Boréus, K. (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Bibliotekens internationella manifest* (2014). Stockholm: Svensk Biblioteksförning/IFLA
- Börjesson, M. & Palmblad, E. (red.) (2007). *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber
- Curry, A. (1994). American Psycho: A Collection Management Survey in Canadian Public Libraries. *Library & Information Science Research*, vol. 16 (3), s. 201-217
- Dacke, N. (2011). *Islam under slöjan*. Visby: Nomen.
- Dahlöf, L-G. (u.å.). Pederasti. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 4 maj, 2015, från <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/pederasti>
- Ellis, B.E. (1991). *American psycho: a novel*. New York: Vintage Books.
- Frenander, A. (2005). *Kulturen som kulturpolitikens stora problem: diskussionen om svensk kulturpolitik under 1900-talet*. Hedemora: Gidlund.
- För det demokratiska samhällets utveckling. Bibliotekslagen enligt lagstiftaren* (2015). Stockholm: Svensk biblioteksförning
- Hedemark, Å. & Hedman, J. (2002). *Vad sägs om användare?: folkbibliotekens användardiskurser i tre bibliotekstidskrifter*. Magisteruppsats 2002:61. Borås: Högskolan i Borås
- Hedemark, Å. (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet
- Höglund, A-L. & Klingberg, C. (2001). *Strategisk medieplanering för bibliotek*. 1. uppl. Linköping: Janus

Laclau, E. & Mouffe, C. (2008). *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Göteborg: Glänta.

Lindsköld, L. (2013). *Betydelsen av kvalitet: en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009*. Diss. Borås : Högskolan i Borås.

Mill, J. S. (1967[1859]). *Om friheten*. Stockholm: Natur och kultur

Mänskliga rättigheter i Sverige (2007). Stockholm: Utrikesdepartementet/Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Nilsson, R. (2008). *Foucault: en introduktion*. Malmö: Égalité.

Prop. 2014/15:99. *Vårändringsbudget för 2015*. Tillgänglig:
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/25/72/53/f565d51f.pdf>

Quick, M. (2014). *Medieplanering för folkbibliotek: objektivt, subjektivt och provokativt*. Lund: BTJ förlag

SFS 1962:700. *Brottsbalk*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 1974:152. *Kungörelse om beslutad ny regeringsform*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 1991:1469. *Yttrandefrihetsgrundlag*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 1994:1219. *Lag om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

Simonsson, M. (2013). *"Biblioteken kan inte hålla på att rensa ut" en diskursanalys av Tintindebatten*. Kandidatuppsats 2012:85. Borås: Högskolan i Borås

SOU 1984:23. *Folkbibliotek i Sverige: betänkande av folkbiblioteksutredningen*. Stockholm: Liber/Allmänna förlaget

Szczepanski, J. (2015, 10 maj). Ska demokratin stärkas genom inskränkningar av åsikts- och yttrandefriheten? [Inlägg i diskussionsforum]. Hämtad från
<http://segate.sunet.se/cgi-bin/wa?A2=ind1505&L=BIBLIST&D=0&P=16691>

Söderlind, Å. & Elf, G. (2014). *"Vi arbetar i medborgarnas tjänst": en kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument*. Stockholm: Svensk biblioteksförening

Tallentyre, S. G. (2004[1906]). *The friends of Voltaire*. Honolulu: University Press of the Pacific

Torfinn, J. (1999). *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*. Oxford: Blackwell.

Warburton, N. (2011). *Kort om yttrandefrihet*. Lidingö: Fri tanke

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Empiriskt material

Här följer en sammanställning av de texter som har analyserats:

Aase, M. (2015). "Svenska bibliotek måste våga mer". Hämtad från Biblioteksbladets webbplats: <http://biblioteksbladet.se/2015/03/26/svenska-bibliotek-maste-vaga-mer/> [2015-05-11]

Abramowicz, N. (2013, 11 februari) Fräls oss från censurivrarna! *Östgöta Correspondenten*, s. 2

Aghed, J. (2013). Problemet med censur. *Bibliotek i samhälle*, nr. 1, s. 14-16.

Aghed, J. (2014, 13 oktober). Pippidebatter kan underblåsa rasismen. *Fria Tidningen*. Hämtad från <http://www.friatidningen.se/artikel/115622> [2015-05-11]

Arpi, I. (2013, 3 maj). Den nya bibliotekslagen motverkar censurivrarna. *Svenska Dagbladet*. Hämtad från <http://blog.svd.se/ledarbloggen/2013/05/03/den-nya-bibliotekslagen-motverkar-censurivrarna/> [2015-05-12]

Berg, M. & Johansen, M. (2013). Därför har vi valt bort Lilla Hjärtat på biblioteken i Botkyrka. *Bibliotek i samhälle*, nr. 1, s. 8-10.

Dahlstedt, A. (2015). Kritik mot Biblioteksbladet: "Behåll komplexiteten och gör inte saker enklare än de är". *Biblioteksbladet*, nr 3, s. 10.

Dalmalm, J. & Pavlov, E. (2013). Urval med ansvar. *Bibliotek i samhälle*, nr. 1, s. 3.

Dalmalm, J. (2014). Rasistiska böcker på bibliotek. *Bibliotek i samhälle*, nr 1, s. 4.

Ehrenberg, M. (2015). Är vi Charlie? *Biblioteksbladet*, nr. 1-2, s. 38.

Elensky, T. (2012, 10 oktober). Hårfin gräns mellan ansvar och censur. *Svenska Dagbladet*, s. 12.

Frick, C. (2015, 27 juli). Här marknadsförs "Invandring och mörkläggning" på biblioteket i Vällingby. *Nyheter Idag*. <http://nyheteridag.se/har-marknadsfors-invandring-och-morklaggning-pa-biblioteket-i-vallingby/> [2015-07-30]

- Grissler, H. (2013). Lilla Hjärtat – kontext och tolkning. *Bibliotek i samhälle*, nr. 1, s. 10-11.
- Grönlund, L. (2012). ”Vi måste diskutera hur vi upprätthåller normer i biblioteksrummet” *Biblioteksbladet*, nr 9, s.
- Karlsson, J. M. (2014, 24 september). Barnböcker med Lilla Hjärtat plockas ned från hyllorna i Malmö. *Sydsvenskan*. Hämtad från <http://www.sydsvenskan.se/malmo/barnbocker-med-lilla-hjartat-plockas-ned-fran-hyllorna-i-malmo/> [2015-05-11]
- Larsson, F. (2013). ALA, urval och censur. *Bibliotek i samhälle*, nr 1, s. 22-23.
- Linné, M. (2015, 16 januari). Biblioteket i Umeå vill ta in Charlie Hebdo. *Folkbladet*, s. 11
- Lönnlöv, S. (2013). Vad är egentligen censur? *Bibliotek i samhälle*, nr. 1, s. 6-7.
- Mehta, T. (2015, 10 juli). Bok om invandring försvann. *Smålänningen*. Hämtad från <http://www.smalanningen.se/article/bok-om-invandring-forsvann/> [2015-07-30]
- Nathanson, C. & Lindberg, N. (2015). Försvara demokratin och bekämpa klyftorna. *Biblioteksbladet*, nr 5, s. 38-39.
- Nilsson, A. (2015, 17 januari). Varför är det viktigt med yttrandefrihet? *Norrköpings Tidningar*, s. 5.
- Nilsson, T. (2014, 14 oktober). Biblioteket vill vara en plats för alla Malmöbor. *Sydsvenskan*. Hämtad från <http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/torbjorn-nilsson-biblioteket-vill-vara-en-plats-for-alla-malmobor/> [2015-06-19]
- Nordander Arenius, E. (2012, 9 oktober). ”Vi kan inte hålla på med bokbål”. *Barometern*, s. 22.
- Norrby, M. (2012). ”Vi måste förhålla oss till stereotyper i barn- och ungdomslitteraturen”. *Biblioteksbladet*, nr 10, s. 22-23.
- Olow, A. (2015a). Är biblioteken Charlie? *Biblioteksbladet*, nr. 1-2, s. 21-22.
- Olow, A. (2015b). Biblioteken resonerar olika om tillgång till Charlie Hebdo. *Biblioteksbladet*, nr. 1-2, s. 22-23.
- Sharon Krafft, E. (2013). ”Vi har en väldig makt att välja och välja bort”. *Ping*, nr. 2, s. 9-10.
- Svensson, P. (2014, 4 oktober). Lilla Hjärtat-flytten är ett tecken på att Sverige just har kommit in i matchen. *Sydsvenskan*. Hämtad från <http://www.sydsvenskan.se/kultur-->

nojen/patrik-svensson-lilla-hjartat-flytten-ar-ett-tecken-pa-att-sverige-just-har-kom/
[2015-05-11]

Sohlgren, K. (2012, 2 oktober). Barnboksbarren är blonda, blåögda och bor på landet. *Dagens Nyheter*, s. 9

Sjöstedt, M. (2013, 28 april). "Lex Tintin" för yttrandefriheten. *Expressen*, s. 4.

Sjöstedt, M. (2012, 5 oktober). Biblioteken ska inte vara ett politiskt instrument. *Dagens Nyheter*, s. 7.

Söderberg, H. (2015). "Biblioteken ska vara anpassade för alla – speciellt minoriteter". *Biblioteksbladet*, nr. 1-2, s. 30-31.

Takala, A-S. (2012). "Gallra Lilla Hjärtat på biblioteken". *Biblioteksbladet*, nr. 10, s. 23-24.

Troberg, A. (2013). Censur. *Bibliotek i samhälle*, nr. 1, s. 12-13.

Ullgren, M. (2012, 4 oktober). Tintinalbumen är tillbaka och kampen för demokratin vunnit. Eller? *Dagens Nyheter*. Hämtad från <http://www.dn.se/kultur-noje/malin-ullgren-tintinalbumen-ar-tillbaka-och-kampen-for-demokratin-vunnen-eller/> [2015-06-19]

Ullgren, M. (2012, 5 oktober). Varför ska nya generationer skolas in i europeisk överordning. *Dagens Nyheter*. Hämtad från <http://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/malin-ullgren-varfor-ska-nya-generationer-skolas-in-i-europeisk-overordning/> [2015-06-19]

Åberg, L. (2014, 3 oktober). Lars Åberg om Lilla Hjärtat och ängsligheten. *Sydsvenskan*. Hämtad från <http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/lars-oberg-om-lilla-hjartat-och-angsligheten/> [2015-05-11]

Åberg, L. (2014, 7 oktober). Olycksbådande rensningsriver. *Sydsvenskan*. Hämtad från <http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/lars-oberg-olycksbadande-rensningsriver/> [2015-06-19]

Titlar som nämns i det empiriska materialet

Arnstberg, K-O. & Sandelin, G. (2014). *Invandring och mörkläggning: en saklig rapport från en förryckt tid*. Skärholmen: Debattförlaget.

Charlie Hebdo (2015, 14 januari). N°.1178. Paris: Charlie Hebdo.

Hergé (1978). *Tintin i Kongo*. Stockholm: Carlsen/if.

Legrain, P. (2013). *Invandrare: vi behöver dem*. Stockholm: Fores/Ivrig.

Wirsén, C., Wirsén, S. & Hörling, A. (2014). *En liten skär & alla bråkiga brokiga: en brokig antologi*. Stockholm: Bonnier Carlsen.